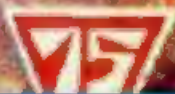
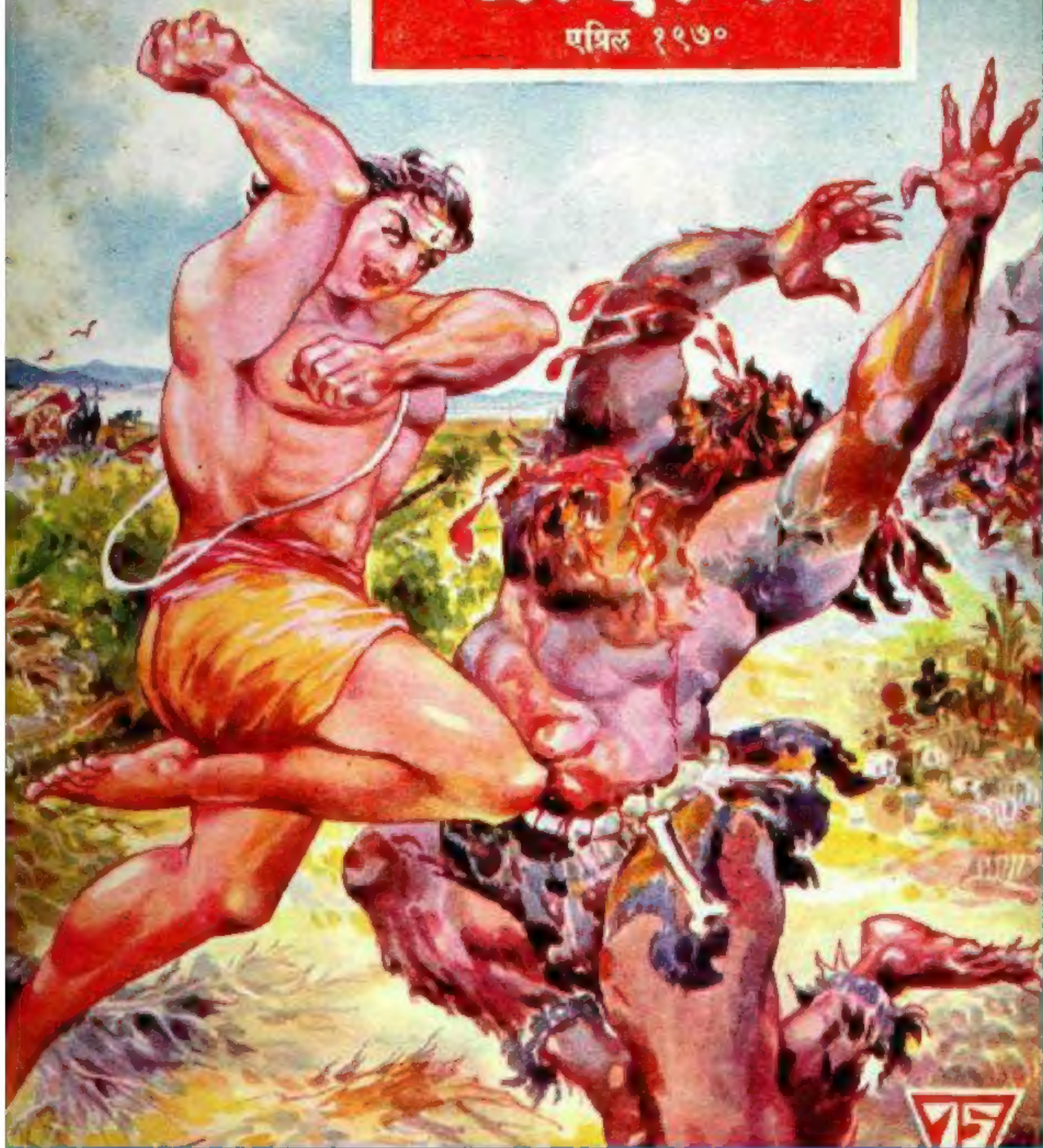

/ 80

चांदोबा

एप्रिल १९७०

स्वेच्छा वृत्ति

एका गावी दोन फुटक्या नशिबाने व्यक्ती रहात असत. त्या दोघांवर निरनिराळ्या प्रकारचे प्रसंग येऊन गेले. त्यांना कवी कोणाकडून मदत म्हणून मिळाली नाही. म्हणून दोघे शेजारच्या देशाचा राजा महेंद्रवर्मा याच्याकडून काही मदत मिळेल या आशेने त्याच्या राजधानीत गेले.

माहेत त्यांना एक वाटसरू भेटला. तो शुद्ध फार गरीब होता. परंतु त्याच्या चेहऱ्यावरून त्याला कवी कोणत्याही गोष्टीची गरज किंवा उणीव असेल असे दिसले नाही. त्याने या दोघांना विचारले— "कोठे हो निघालात?"

"आम्ही आजपर्यंत बहूबाजूंनी फसवणूक सहन करीत आलो. आमचे सायब फुटके होते. म्हणून आम्ही महेंद्रवर्माच्या दरबारी जाऊन त्याची मदत मिळेल या अपेक्षेने निघालो आहो. महेंद्रवर्मा दानशूर

राजा आहे असे आम्ही ऐकतो." दोघे म्हणाले.

त्यानंतर त्या दोघांनी त्याला कोठे व कशासाठी जात असल्याचे विचारले. तेव्हा तो म्हणाला— "मी पण एक गरीब मनुष्य आहे. मी कोणाकडून दान घेत नाही. माझी स्थिती त्या परमेश्वराला चांगली माहीत आहे. 'देविले धानंते तेनेनी रहावे.' असे मी मानतो आणि एकाहून दुसऱ्या गावी प्रवास करीत फिरत असतो."

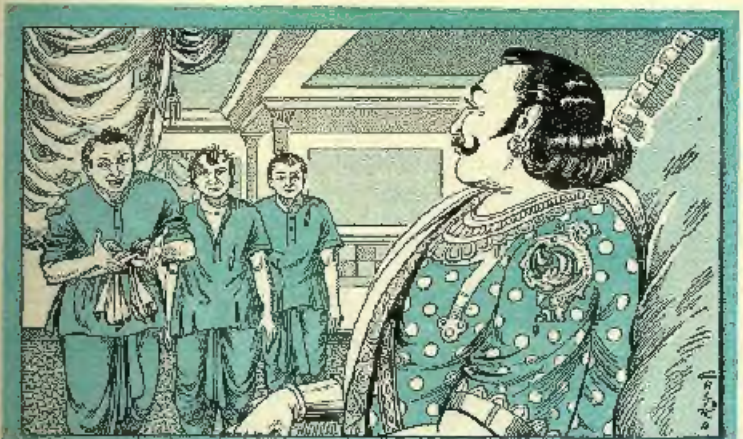
पुष्कळ दिवस प्रवास करीत करीत ते महेंद्रवर्माच्या राज्यात येऊन पोचले. एक दिवशी रात्री तिघे एका जुनाट घरात उतरले. मध्य रात्र उलटून गेली तरी ते गप्पा बोळीत रंगून गेले होते. त्याच वेळी राजा महेंद्रवर्मा तेथे पाळटून फिरत फिरत त्या घरापर्यंत आला. त्याने आठ उभा राहून तिघांचे बोलणे ऐकले.

महेंद्रवर्मान तिघांना दुसऱ्या दिवशी आपल्या दरबारात बोलावून आणवले. प्रत्येकाला त्याने एकच प्रश्न विचारला— "तू कोणी परदेशी दिसतोस. काय पाहिजे तुला?"

तिघांपैकी एक म्हणाला— "महाराज! धीमंत वराण्यात मी जन्मलो. ऐज आरा-भात दिवस जात होते. परंतु हळूहळू आमचे सर्व ऐश्वर्य तळघातल्या पाण्यासारखे अटून गेले. पैसा अडका होता तोपर्यंत अक्कल आली असती तर मी व्यापार धंदा करून पैसा मिळविण्याचा मार्ग सोडून काढला असता. अजून देखील आपल्या सारख्या

दानशूरांनी दहा पांच हजार मोहरा वित्या तर आराधाने राहण्याची इच्छा आहे."

दुसरा म्हणाला— "महाराज! काही वर्षां पूर्वी रंभेसारख्या एका रूपवती कन्येशी माझा विवाह झाला. संसारमुखाव काही दिवस मजेत गेले. वाटले, दुनिवेंत माझ्या-सारखा सुखी कोण असणार? परंतु एकाएकी माझी बायको मरण पावली. मला वाटले की मला वेडच लागणार. म्हणून मी आपले गाव सोडून परदेशी निघालो. मला पहिल्या सारखे संसारमुस पहिल्या बायकोसारख्या सुंदर मुलीशी

लून झाले तरच मिळेल. तशी एक सुंदर कन्या पाहून आपण माझे लग्न करून घ्यावे."

राजा महेंद्रवर्माने तिसऱ्या व्यक्तीला तोच प्रश्न विचारले—"तुला काय हवे आहे, बुवा?"

"महाराज, प्रत्येक भाणसाच्या अनेक इच्छा असतात. परंतु त्या पुऱ्या केल्याच पाहिजेत की नाही, हे ईश्वरच ठरवू शकतो. मी कोणासमोर हात पसरू इच्छित नाही की कोणाच्या उपकाराखाली दबून जाण्याची इच्छा पण माझ्या मनाला शिवत नाही." तिसरा म्हणाला.

तिसरा मनुष्य म्हणाला ते ऐकून राजाला राग आला. कारण राजा दानी म्हणून प्रसिद्ध होता. त्याच्याकडून दान घेण्यासाठी दुरदुरुन लोक येत असत. अशा स्थितीत त्याच्याकडून दान घेण्यास नकार देणारा हा उद्धट मनुष्य कोण? त्याला तो गोष्ट मान्य झाली नाही. त्याने पहिल्या प्रवास्याला दोन थैल्या भरून सोन्याच्या मोहरा आणि दुसऱ्याला एक सुंदर कन्या दिली व म्हणाला—"ठीक, आता पुन्हा तुम्हांला वाटेक तिकडे खुशाल जा."

त्याप्रमाणे तिचे दरबारतून निघाले. राजाने एका शिपायाला बोलावून आज्ञा

केली की हे तिचे प्रवासी आमच्या राज्या-बाहेर जाण्यासाठी निघाले आहेत. तू बोड्यावर बसून जा व त्यांना कोठे तरी गाठ. एकाजवळ मोहरा भरून दोन पिशव्या आहेत, दुसऱ्या बरोबर एक सुंदर मुलगी आहे. त्या दोघांच्या अंगाला स्पर्श करू नकोस. तो जो तिसरा आहे, त्याचे मुंडके उडवून ते माझ्यासमोर हजर कर."

मर्त्यतरी ज्याला राजाने मोहरांच्या दोन थैल्या दिल्या होत्या त्याने कोझे फार वेळ सहन न झाल्यामुळे तिसऱ्या स्वतंत्र वृत्तीच्या प्रवास्याला 'मदत करतोस का थोटी?' असे विचारले. त्याने थैल्या उचलून घेतल्या आणि तिचे पुढे निघाले. तेवढ्यात राजाने पाठ-विलेला शिपाई येऊन पोचला. एकाला रिकाम्या हाताने चालत असलेला पाहून तो त्याचे मुंडके कापून घेऊन विवृण गेला.

राजा महेंद्रवर्माने ते मुंडके पाहून चकित झाला आणि म्हणाला—"मी त्याचे डोके

कापून आणायला सांगितले नव्हते. तू बुकलास. पुन्हा जा आणि त्या सुंदर कन्येला घेऊन जाणारा मनुष्य आहे ना त्याला सोड आणि दुसऱ्याचे मुंडके कापून घेऊन ये."

शिपाई पोचला त्या वेळी कन्यादान ज्याला मिळाले होते तो लघुशंका करायला थांबला व कन्या त्या स्वतंत्रवृत्तीच्या भाणसा-बरोबर चार पावले पुढे गेली. म्हणून तो कन्यादान घेणारा मनुष्य एकटाच पाठीमागून निघाला. त्याच वेळी शिपायाने त्याला पाहिले व त्याचे मुंडके कापून घेऊन परतला.

वशा तऱ्हेने राजाचा तो प्रयत्न निष्फळ ठरला. त्याने दिलेल्या रानावर जगण्याची इच्छा असणारे दोघे राजाच्या प्रयत्नानेच मरण पावले. परंतु देवाच्या भरंवशावर जो स्वतंत्र वृत्तीने राहू इच्छित होता त्याला मोहूण मरलेल्या दोन थैल्यांबरोबर एक बुद्ध्वाच्या लाभली. ही गोष्ट कळल्यावर राजा महेंद्रवर्माना अहंकार खाली उतरला.

सोन्याचे पीक

जावा बेटात डॉगो नावाचा एक गरीब मुलगा राहत असे. तो एक अनाथ असहाय मुलगा होता. हो एका विधवेच्या शेतात काम करीत असे. हे एक सुपीक शेत होते. तरी ज्या वर्षी डॉगोने त्या शेतात काम करावला सुरुवात केली. त्या वर्षी शेतात भात पेरले होते. पीक तयार उभे होते. मोठमोठ्या लोंब्या लोंबत होत्या. परंतु पीक कापून झोडपणी झाली तेव्हा मुसली फोळपडे निघाली, दाणे निघालेच नाहीत.

दुसऱ्या वर्षी पण पिकाची तीव्र गत झाली. म्हणून गावभर लोक आपसात म्हणू लागले की म्हातारी चिक्कू आहे. ती गावच्या देवीला नैवेद्य वगैरे दाखवील तर ना! म्हणून पीक असे निघते आहे. ते कळल्यावर म्हातारीला फार राग आला तिने डॉगोला मजुरी म्हणून एक पै देखील

दिली नाही. उलट ह्याला कामावरून काढून टाकले.

डोंगो उपाशीच त्या गावाहून निघाला. फिरत फिरत तो दुसऱ्या एका गावी येऊन पोचला. त्याने एका घरी जाऊन दाराची कडी बाजविली. एका विधवा वार्डने दार उघडले. डॉगो दमून येत होता. भूकेने त्याला जीव कासावीस झाला होता. त्याला उभे देखील रहावत नव्हते. ती घेरी आल्यावास्ते होऊन जमिनीवर गडबड पडताना म्हणाला-“बाई! जीव कंठाजवळ आला आहे. चार वास खायला घाला. तुम्हांला पुण्य लागेल, तुम्हांला उदंड आयुष्य लागेल.”

त्या वार्डने गूळाला हातभार देऊन तसे केले आणि त्याला घरत घेऊन गेली. त्याला पोटभर खायला घातले आणि विचारले-“कायरे! तू तर जांगला बघश्याकट

मुलगा विसतो आहेस, भोक कां मागतोस? काही काम कां करीत नाहीस?”

डोंगोने पडलेली गोष्ट सांगितली व म्हणाला-“मी मेहनत खूप केली. पण मी ज्या शेतात काम केले त्यात पीक निघालेच नाही. आता हा काय माझा दोष? त्या शेताच्या भाटकिल्लीच्या साम्यात काय होते, देवच जाणे. तिने मला हाकलून लावले.”

“तुला शेतातली सर्व कामे करता येतात का? येत असतील तर कर. त्यात जे पीक निघेल त्यातला पाचवा वंट तुझा. आमच्या घरी बेल घरी काही नाही. तुलाच स्वतः डॉगोने जाणे आहेत का नाही, हे तखाने

शेतात सर्व कामे करावी लागतील.” विधवा म्हणाली.

“काही हरकत नाही, मी सर्व कामे करीन.” डॉगो म्हणाला.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी डॉगो कुदळ फावडे घेऊन शेतात गेला. त्याने सर्व शेत नांगरल्यासारखे छान खोल सणून काढले. वेळेवर दो पेहन नेताचे खत पाणी केले. शेत छान वाडले. लांबलांब लोंब्या लोंबू लंगल्य व आताचे पिवळे जर्दे दाणे दिसू लागले.

कापणीची वेळ जवळ येऊ लागली. कापणीची वेळ जवळ येऊ लागली.

दावून पाहिले. पण नुसती फोलपटे होती. दाणे नव्हते.

आपले नशीबच फुटके, त्याला कोण काय करणार? कोणी काम विले आणि किती काय केले तरी नशिबात नसेल तर काय मिळणार? तो निराश व हताश झाला. त्याने मालकिणीला काही संशितले नाही. त्याने विचार केला की कापणी झाल्यावर तिला सर्व कळेलच. मी स्वतःच जाऊन कशाला सांगायचे?

कापणी होणार होती त्याच्या पहिल्या दिवशी डोंगोने पळून जायचे ठरविले. पहाटे उठून मांजराच्या पावळाने ती घराबाहेर पडला. इतकी मेहनत करून पीक उभे राहल्यासारखे वाटले आणि हे काय झाले, असा विचार करीत एकदा शेत पाहून जावे असे त्याला वाटले. त्याने नक्षाने दाणे दावून पाहिले. दाण्यात तांदूळ नव्हते. पातळ नाजूक सोन्याचे दाणे होते.

डोंगोला स्वतःच्या डोंळ्यावर विश्वास होईना. त्याने शेतत जाऊन मालकिणीला ते सोन्याचे दाणे दाखविले आणि म्हणाला- "मालकीण बाई! तुमच्या शेतात माताचे पीक नाही, सोन्याचे पीक माले आहे."

डोंगो म्हणाला ते मालकिणीने प्रत्यक्ष डोंळ्यांनी पाहिले, ते सोन्याचे दाणे होते. कापणी, सोडपणी, मळणी वगैरे संपली. खळपात सोन्याच्या दाण्यांचा ढीग लागला. मालकिणीने, वचन दिल्याप्रमाणे डोंगोला पिकाचे पांच वाटे करून एक वाटा दिला आणि गावकऱ्यांना एक मेजवानी दिली.

डोंगोने स्वतःचे शेत विकत घेतले. त्याच्या मालकिणीने पण शेत विकत घेतले. डोंगोच दोघांच्या शेताची कामे पाहो. शेतात काम करणाऱ्या शेतकऱ्यांना दोघ पांचव्या वांटा देत. तेव्हापासून पुढे जावा देशात शेतकऱ्याला पांचवा वांटा देण्याची प्रथा पडली.

पडकें दुकळ

[२६]

[पत्रकाम घेऊन पुजारी दप्तर वातीन्हा. नोकरीच्या हाताने लुई देऊन एक कुत्तसामने पळून गेला. हस्तकुलनायकाने तांगलोस रासक एका इश्या प्रमुखास वृक्षिक श्रीपाची वाट दाखवायला शिखीमुखबरोबर पाळविण्याचे मान्य केले. दोन नावा तयार करण्यात आल्या. आणि सर्व वृक्षिक द्वीपाकडे निघाले. धूरे-]

सूर्यास्तापर्यंत शिखीमुख व त्याच्या अनुयायांचा प्रवास चालू होता. शरीर कोठे तरी जमिनीवर मुक्काम करण्याचे ठरवून त्या जोपते चांगलेसे बेट ते पाहू लागले. सुमारे पंधरा मिनिटांनी त्यांना तसे एक बेट दिसले, तेव्हा त्यांनी किनाऱ्यावर उतरून जावाला आपल्या नावा वांधून ठेवून दिल्या आणि सैपाकाच्या तयारीच्या इतका वेळ झाला तरी तिसरी नाव पोचली लागले. त्यांनी चूली पेटवल्या. पाठी- नव्हती. पुजारी जाही वृक्षिक द्वीपावर

"बांदोका"

वातावरण किती भयंकर दिसते आहे. जंगलात खूर जगावरांची भीती पापेक्षा जास्त कधी वाटली का आपल्याला?"

नांगसोमने होकारार्थी मान हलविली. विक्रमकेसरीने एकदा चारी बाजूला पाहिले व म्हणाला—"तू या बेटाविषयी म्हणतो आहेस ना? मला तर जाणखी एक खंका वाटते आहे, तो पुजारी याच बेटावर कोठे तरी बडी मारून बसला असावा असे नाही का तुला वाटत?"

ते ऐकून शिखीमुख थोडा तसला व वाळत्या काटस्या गोकरीत घालू लागला. इतक्यात बेटावरच दुरून एक किकाळी ऐकू आली. लाल कुत्रे त्या दिशेला पाहून भुंकू लागले. शिखीमुख चटकन उभा राहून म्हणाला—"ही किकाळी मनुष्याचीच वाटते. की कोणते तरी जनावर ओरडले असेल?"

"कोणी तरी मनुष्यच संकटात सापडून ओरडलेला दिसतो आहे. किना आपल्याला जाणखी कोणत्या तरी संकटात डकलण्यासाठी पुत्राच्याने ही लबाडी तर केली नसेल? आपण सशस्त्र बाऊन पाहू या." विक्रमकेसरी म्हणाला.

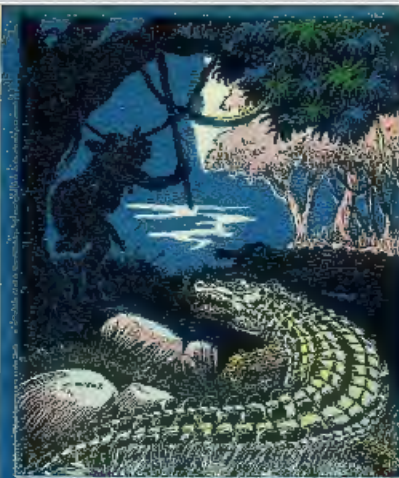
अजित व औरमन्न चटदिसी दोन मशाली हातात घेऊन उभे राहले. पुन्हा

एक किकाळी ऐकू आली. औरमन्नाना कोणी तरी मनुष्यच होता, या गोष्टीची सर्वांना खात्री पटली. सर्वे त्या दिशेला धावले. त्यांना एक मनुष्य लोंगडते बापल्या हातातल्या काठीने दोन मगरींना मारित स्वतःचा मचाव करीत असेलेला दिसला.

शिखीमुख त्या असह्य लंगड्याच्या रक्षणाचे धावला. पण लाल कुत्रा त्या लंगड्याला चावायला त्याच्या खंगावर धावला. कुत्र्याला चबताळून वेत असलेला पाहून तो लंगडा गधावसा करीत ओरडून म्हणाला—"शिखी धनो! पहिल्याने आपण आपल्या कुत्र्याला आवरा. मग मला जी पाहिजे ती विद्या चा."

सर्वांनी त्या लंगड्याला त्याच्या आवाजावरून ओळखले, त्यांचा विश्वासात करणारा वादावचा जाणलाच होता तो. तो किती दुष्ट असला तरी कुत्र्याने त्याला फाडून खावलेले शिखीमुखला पाहून बले तसते. म्हणून त्याने कुत्र्याला आपल्याकडे बोलावले व तलवारीचा एक बार मगरीवर नेला. त्याच वेळी दुसऱ्या मगरीला अजितने भाला मारला.

दोन्ही मगरी मशालींचा उजेड पाहूनच पावळून गेल्या होत्या. त्या बागे वळल्या गार होता. परंतु त्याच वेळी विक्रम-

व पळून गेल्या. जांगला बापा दाकीत जमिनीवर बेगुन होऊन पडला. त्याच्या सोंडावाटे एक शब्ददेखील समजला नाही.

शिखीमुख व त्याचे साथी ती विचित्र घटना पाहून चकित झाले. या मध्य रात्रीच्या वेळी इतक्या काळोखात जांगला एकदा या बेटावर आलाच कसा? त्या पुत्राच्याने आपला गुप्त वेत कळावा म्हणून याचा आपल्या पाठीमागून दगध पाठविता नसेल कसावस्त?

जांगला बुडीवर येऊन उठून उभा राहू लागला. शिखीमुख त्याला काही विचार-पावळून गेल्या होत्या. त्या बागे वळल्या गार होता. परंतु त्याच वेळी विक्रम-

केसरीने तलवारीचे टोक जांगलाला भोस-कण्यासाठी पुढे करून दिचारले-“जांगला! खरे काय ते बोल, नाही तर तुला दुसरा पाय कापून तुला मगरी भुसरींसमोर टाकीन, लक्षात ठेव. तुला मालक तो पुजारी या वेळी आहे कोठे, बोल! या वेदावरच लपला आहे की नाही?”

तो प्रश्न ऐकून जांगला फार म्याल्या-सारखा दिसला नाही. अर्धेमेढ्या स्थितीत जगण्यापेक्षा मरण जाले तर बरे, अशा मनःस्थितीत तो असावासे वाटले. तो म्हणाला-“विक्रमवर्मा! मी आपले मीठ खाऊन मापळा जो विश्वासघात केला तो

बाळवून तुम्ही माझ्या बोलण्यावर विश्वास केला नाहीत तर मी तुम्हांला दोष बेगार नाही. म्हणून तुम्ही मला जो पाहिजे तो दंड द्यावा. मी तो भोगायला तयार आहे.”

“हे नाटक मझ्यासमोर नको आहे. तू खरे बोलणार आहेस की नाही हे प्रथम सांग.” असे म्हणत विक्रमने त्याच्या माने-वर तलवारीचे टोक ठेवले.

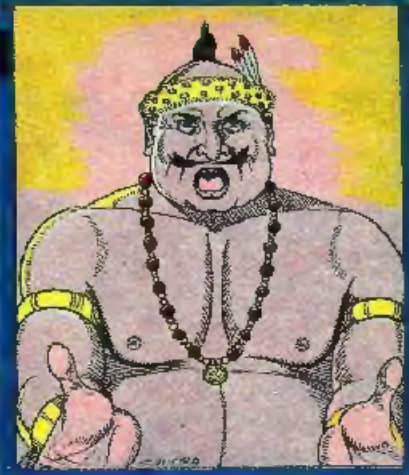
शिखीमुख स्मित करून म्हणाला-“विक्रम! तू स्वतःच आपली प्रतिमा विसरलास आणि त्याची मान उडविण्याच्या विचारात दिसतो आहेस! आताच थोड्या वेळापूर्वी तू त्याला मगरी भुसरींसमोर टाकीन म्हणाला होतास नाही का? जरा दांब.” नंतर जांगलाकडे वळून म्हणाला-“जांगला! तुझी स्थिती धाडून घटकन मरण जाले तर बरे असे तुला वाटत असावेसे आम्हांला दिसते आहे. कण लक्षात ठेव, तू खरे बोलला नाहीस तर विक्रम तुला जिवंत मगरीसमोर टाकील, विसरू नकोस!”

जांगला एकच क्षण गप्प राहला, नंतर म्हणाला-“शिखीमुख! अपराध्याला मरा-वयाचेच असले तर तो खरे बोलला काय

व सोढे बोलला काय सारखेच! परंतु मी मरण्यापूर्वी जे संतंगणार आहे ते खरे आहे व ते तुमच्या हिताचे आहे. तो दुष्ट पुजारी शान दुपारी शोन पावात आपल्या साथीदारांसह पळवया देवळाच्या वेटाकडे निघून गेला. तुम्ही शनं तेथे पोचण्यापूर्वी तुम्हांला ठार करण्यासाठी तो डाय टाकण्याच्या प्रयत्नात असणार, म्हणून सावध रहा!”

जांगला म्हणाला ते सोढे नसावे असे शिखीमुखला वाटले. तो विक्रमला जरा बाजूला बोलावून घेऊन जांगलाला म्हणाला-“तरंग, कायरे तू आपल्या मालकाबरोबर कां नेला नाहीस आणि वा धोक्याच्या जागी एकटा कां राहलास!”

“निजान मरण्यापूर्वी तरी एकदा खरे सांगण्याची संधी मिळेल असे समजून, मालक! मी जो स्वामिश्रोह केला त्याच मुळे चित्याच्या हाती सापडून असा लंकाडा झालो. मला माझ्या बापाचेच फळ मिळाले. कामाच्यानगरी मी मुखाने रडत होतो. कोणी मला लुच्चा, लबाड म्हटले नव्हते. परंतु वा पुजाऱ्याने पैशाचे जाळे माझ्या-समोर टाकले आणि मी त्यात सापडलो. मी तुमच्या बरोबर लुच्चेगिरी अन् लबाडी

केली. मी संधी मिळाल्यात त्या दुष्टाला ठार करण्याचा विचार केला होता. पण त्याने माझा जेव ओढवला असावा. त्याचे धड चंगळे आहेत. म्हणून त्याने मलाच क्रूर जचाबरांसमोर असे टाकले आणि निघून गेला.” जांगला म्हणाला-

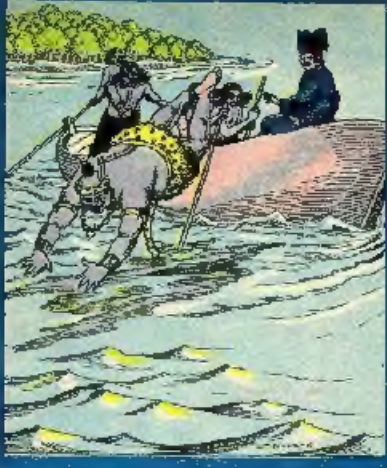
“तुला या मगरीसमोर ताने टाकले म्हणतोस? ते कसे काय बुवा?” शिखीमुखने चकित होऊन त्याला विचारले.

जांगला कसे ते सांगू लागला-“गोलभरा प्रदेशातल्या नदीतून येथपर्यंत अमची नाव येत असता मी चारी बाजूचा प्रदेश लक्ष-पूर्वक पहात होतो. मला उत्तम पोहता

बांधोषा

बांधोषा

येते. मी पुजाऱ्याला त्याच्या साथीवारांसह संधी साधून बुडवून एकाद्या कळकुटीच्या मळतीने गोरुभरा पळून जाण्याच्या विद्वानात होतो पणु त्याने सामा बेंत ओळखला. आज दुपारी वामच्या नावा या बेटानशीक आल्या आणि किनाऱ्या किनाऱ्याने पुढे जाऊ लागल्या तेव्हा त्याने पाण्यात अंकोत पाहिले व म्हणाला- "ओहो! शिथिलेश्वरीच्या गळ्यातला हार अशा त्या सहा जलसंपत्ति दर्शन किले आहे. त्याला नैवेद्य दाखविला पाहिजे व तो नैवेद्य मी दाखविणार आहे. एका सजीव मनुष्याचा नैवेद्य दाखवून आम्हांला सुखरूप

त्या देवीच्या देवळाचा मार्ग दाखव" असे म्हणत त्याने आपले पीतांबर वर उडवले आणि ते मादया डोक्यावर येऊन पडले. तेव्हा तो ओरडला- "खरे जांगला! केवढा नशीबवाला रे तू! तू शिथिलेश्वरीच्या अनन्य सेवकाचा आहार होणार आहेस आणि पुढल्या जन्मी सर्व इच्छांसाठीचा कुलनायक म्हणून जन्मणार आहेस."

"पाचा अर्थ काय बरे असू शकेल असा मी विचार करितच होतो आणि त्याने मागविणाऱ्याला खून केली. त्याने एका क्षणावर्ति मला उचलून पाण्यात टाकले. मी बुडून गेल्याने सोंग कल्ल पाण्याच्या आतून पोहोत या बेटावर येऊन पोचलो. मी आधी दबून गेली होतो आणि त्याच वेळी भगरी सुसरींनी साड्यावर हल्ला केला. तुम्ही येऊन मला वाचविलेत, नाही तर मी आज मेलोच होतो."

शिखीमुखने विक्रमकेसरीकडे पाहिले. तो त्यावेळी झुसरीकडे पहात होता. थोड्या-वेळाने त्याला शिखीमुखने विचारले- "विक्रम! तुम्हा काय जाटले? जांगला म्हणतो ते खरे असेल का?"

"त्याने आपली कथकथाणी अशा तऱ्हेने सांगितली आहे की आपल्याला

विश्राम कराना लागत आहे." विक्रम-केसरी म्हणाला

विक्रमकेसरी म्हणाला ते ऐकून शिखी-मुख हसला आणि तीच प्रल त्याने अक्षित, कीरभद्र व नांगसोमला पण विचारला. जांगला म्हणाला ते खरे असू शकेल असे त्यांचे मत पण पडले.

"वरमन उद्या आपण जांगलाला आपल्या बरोबर बेकन जाऊ! काय म्हणतोस विक्रम?" शिखीमुखने विचारले.

"होय! घेऊन जाऊ. पण या खेपेस मुझा तो छोटे दोलला असे आढळले तर त्याचे मुंडके छाटून टाकू." विक्रमकेसरी म्हणाला.

तेथून सवे पुढे निघाले तेव्हा जांगलाने शिखीमुख आणि विक्रमकेसरी दोघांचे पाय धरून त्यांची बाफी मागितली व त्यांनी त्याला पुन्हा जीवदान दिल्याबद्दल त्यांचे आभार मानले आणि त्यांच्या बरोबर काठी टेकीत निघाला.

दुसऱ्या दिवशी पहाटेच सर्व उठून पुढे निघण्याच्या तयारीला लागले. जांगलाला शिखीमुख व विक्रम बसले होते त्या नावेत वसवून बेंतले. त्यात हेतू एवढाच की कीरभद्र रमल्यास मळतीला आणवी एक

मनुष्य कल्लबायला राहिल. निघण्यापूर्वी त्यांनी इथू लोकांना घेऊन येणारी नाव कोठे बसते का हे तिच्या वाटेकडे पाहिले. परंतु ती कोठे बसली नाही. ती नाव वाट चुकून कोठे तरी गेली असावी असे त्यांना वाटले.

बारा अनुकूल दिशेला वाहू लागलेला पाहून दोन्ही नावांची शिडे उभी करण्यात आली. नांगसोम आणि कीरभद्राची नाव पुढे निघाली. दुपारची वेळ झाली तेव्हा कोणत्या तरी बेटावर थांबून खेवण खाण आटोपून घ्यायचे त्यांनी ठरविले. त्याच वेळी एका बेटाच्या मळगावर जोरजोरावे

साटा वेऊन त्यांच्या नावावर बायळ लावल्या. एकाएकी असा साटा येण्याचे कारण कोणालाच काही कळलेना.

नांगसोमने आपली नाव बेटाकडे बळवीत निघीमुखला रंग सापच केले. प्रत्यक्षात त्या बेटाच्या बळगानवर दोन नावा साटाचे धक्के सात त्यांच्याच बाजूला वेढ असलेल्या दिसल्या.

त्या गावेत वसलेल्या लोकांना विकल व निखीमुख दोघांनी बोळखडे. एका गावेत पुजारी उभा राहून मोठमोठधाने ओरडत होता—“जलसर्प आपल्याला गिळगार जाहे. नावा काटाकडे वेऊन चला.”

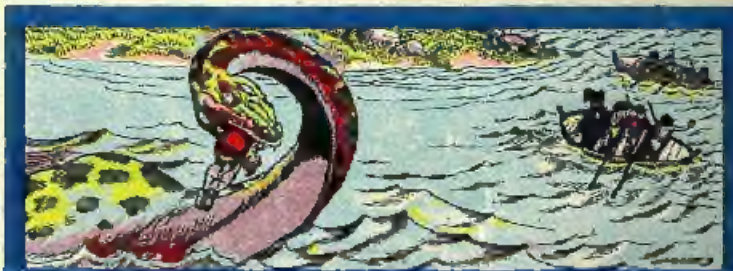
पाहता पाहता निखीमुखच्या सांगी-दारांना मुका जलसर्प दिसला. त्या सांपाचे डोळे व माल सत्तासारखी होती पण शरीर बहावारा हत्तीएवढे होते. ती सपाटधाने पायी बुसडून पुजाऱ्याच्या सांगीदारांना पाण्यात पाडण्याच्या झयलात होता.

तु दृश्य भयंकर होत. शिखामुख व त्याचे साथी मर मर कापू लागले. मुद्दामने रथांच्या नावा किनाऱ्याजवळ जाण्या होत्या. म्हणून ते किनाऱ्यावर उतरून स्वतःचा बचाव करू शकले. परंतु पुजाऱ्याच्या नावा जलसर्पाच्या बेगाने घटनाऱ्या साटांच्या पककपाने पाण्यात बाहून जात होत्या.

शिखीमुखच्या देखत जलसर्पाने आसले तोंड पुढे करून पुजाऱ्याच्या नावेतल्या एकाका किडून टाकले. पुजारी व त्याचे साथी वेड्यां-सारखे ओरडत ओरजोराने नावा दूर बळवून नेऊ लागले. जलसर्प त्या घाबऱ्याला पूर्णपणे विळ्यासाडी सगबराच थांबला असेल. तो मुद्दा त्यांच्या पाठलाग बंद लागला.

“बिखी, ही संधी लाग दिसते जाहे. त्या दुष्टाला सहज बाच मारता येईल नसे मला वाटते.” असे म्हणत त्याने सकुप्पावर बाग डेवून नेम घरला.

(पुढील गोष्ट पुढील अंकी)

विद्रुपकाचा अपराध

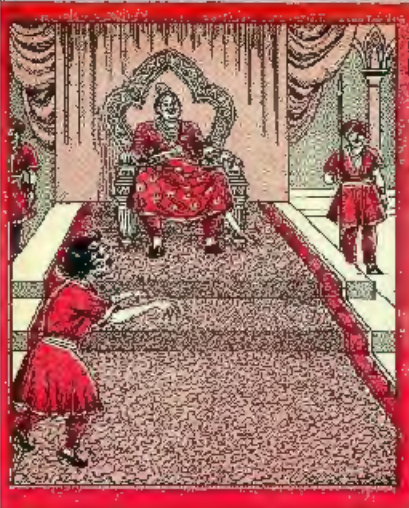
विद्रुपादिस्थाने हट्ट बौडका नाही. ती

परत साकाजवळ नेता, श्रेल सांघाकर काढून घेतले जाणि स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हा प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—“सापाची खेड-गाराला कधी न काही त्याचे कळ भोवणे कायतेच. मुला सावध करून देवाच्या हेतूने ही तुला मारवेलाच्या विद्रुपकाची गोष्ट सांगतो. लक्ष देऊन ऐक.” असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

प्राचीन काळी महेशास्त्रा एजाच्या रत्नारी एक विद्रुपक म्हणत असे. तो म्हण बोलता बोलता लोकांना हसवी. एवढेच नव्हे तर त्याला मुसते पाहूनच लोक हसू लागत. तो गिहुा व किक्किडीत काही गेहेलवान होता. त्याचे कान इतके लांब होते की तो हसू लागला की त्याची जिवची दोन्ही कामोपपंत पसरत असे. तथा तो

येताळार्या गोष्टी

फार हुशार होता. तो अशा गोष्टी सांगो की हुसता हुसता पोट बुलू लागे. आणि शंभत अशी की एकदा सांगितलेली गोष्ट ती पुन्हा सांगत नसे. ती सर्वांची थडा करी. त्याच्या शत्रूतून रक्त राजापण सुटत नसे. परंतु राजाने कधी ही गोष्ट मनावर घेतली नाही. म्हणून इतर लोकांना पण त्याने त्यांची किती शत्रुता उजविली तरी गप्प रहावे लागे. सर्वांना त्याचा भयंकर राग होता, परंतु सर्व त्याला भीत.

राजाला विदूषक जनेक तऱ्हेने उचयोभी आढळून आला. दरजाऱ्यांच्या हातून

एखादा अपराध धडला की विदूषक तो सावित करून शाखवी आणि राजा त्या अपराधी दरजाऱ्याला बंद करी. परंतु कोणावर नुसता मंशय असला तर विदूषक शत्रुयष्टेच तशी गोष्ट पुन्हा बडू नये असा काही तरी उपाय करी. कधी कोणी अधिकारी काही वाईट काम करण्याचा प्रयत्न करताना आढळून आला की विदूषक त्याची शत्रुयष्ट अशी कान उघाडणी करी की तो अधिकारी पुन्हा ते काम करण्यास धजत नसे. कधी शत्रुयष्टेच विदूषक सर्वासमक्ष एखाद्या अधिकार्याच्या घेऱ्या त्या अधिकार्याचा हेंवा करणाऱ्या लोकांना ते बरे वाटे. अशा तऱ्हेने विदूषक कळत नकळत राजाला उपयोगी पडे. म्हणून विदूषक कधी राजाजीव शत्रुता करी तेव्हा राजा त्याला समवत नसे.

एकदा राजाचा वाढदिवस होता. संध्याकाळी मोठी मेजवानी होती. त्यानंतर नृत्य, संगीत वगैरे जनेक मनोविनोदाचे कार्यक्रम होते. राजा सभासदांनरोबर गप्पात रंगला होता. विदूषक लोकांना हुसवीत मधून मधून एकाद्यावर कोटी करीत होता अन् सर्व खूप हसत होते. विदूषकाच्या कोट्या ऐकून सर्व पोट बुलूफर्पत

हसत होते. मध्येच तो म्हणाला—“तुम्हांला वाटत असेल की माक्यासारखा मूर्ख या जगात कुठरा कोणी नसेल, पण मूर्ख राज, म्हणजे मूर्खांचे राजे, महाराज आहेत बरे का!”

ते ऐकून राजा मोठमोठ्याने हसला व राजाच्या पांढोपाठ सर्व हसू लागले.

“मी एक कुरूप व विदूष मनुष्य आहे ही गोष्ट सरी आहे आणि महाराज सुंदर रूपवान आहेत हेदेखील तितकेच खरे आहे, परंतु त्यांचे सौंदर्य त्यांच्या नाकड्या तिकड्या गुढ्यांमुळे आहे. त्यांचे पाय घोड्यावर बसतांना जसे कांकडे असतात तसेच ते जमिनीवर चालताना पण वांकडेच असतात.” विदूषक म्हणाला ते ऐकून राजा हसला व सर्व बरबारी पण हसले.

“आपल्या महाराजांसारखा चिकू मनुष्य सर्व जग हुडपून पाहिले तरी मिळणार नाही? माक्याहून दहा लाखपल महाराजांकडे धन दीलत आहे. पण काय उपयोग? ते कमीत कमी माक्या बुप्पट तरी खाऊ शकतील, का?” विदूषक म्हणाला आणि राजा ते ऐकून वेसील हसला.

परमेश्वराने आपल्याला असे मंदबुद्धी, लोभी, वांकडे बुडगे असलेले आणि डोक्याला

टकल पडलेले महाराज दिले आहेत. हे सर्व आपल्या पूर्वजन्माचे फळच आहे नाही का?” जशी विदूषकाने थडा केली.

या जेपेस मात्र राजाला ती थडा सहन झाली नाही. राजा ओरडून म्हणाला—“तुझी बटवट बंद कर.” नंतर आपल्या धिपायांकरवी राजाने विदूषकाला बंद करविले आणि म्हणाला—“उद्या याच्या आमच्या सिंहासमोर फेंकून बा.”

ते ऐकून विदूषकाला त्याचे रक्तच मोठ्यासारखे वाटले. ‘आपण असे नोळको तरी काय की राजाने आपल्याला एका-एकी इतकी मोठी शिक्षा फर्मावली.’

शिपायांनी विदूषकाला घेऊन नेऊन राज-
वाड्यातल्याच एका खोलीत बांधून ठेवले.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी काही अधिकारी
राजाला भेटून म्हणाले, “महाराज विदूष-
काला काम करवावी जर काम करणे
शक्यच नसेल तर मृत्यूदंड करण्याऐवजी
काही तरी लहानशी शिक्षा करावी.”

“मी त्याला बायासिंहासमोर फेंकण्याची
शिक्षा सुनावली आहे त्यात बदल होणार
नाही” राजा म्हणाला.

“सिंहासमोर त्याला फेंकले तर सिंह
त्याला खाणार नाही का?” अधिकार्यांनी
विचारले.

“पण सिंहाने त्याला खाल्ले नाही आणि
तो जिवंत राहला तरी मला हरकत नाही.”
राजा म्हणाला.

“सिंहासमोर तो वाचला तर आपण
त्याला दुसरी एकादी शिक्षा करायच की
नाही?” इतरांच्यांनी राजाला विचारले.
नाही, मी त्याला सोडून देईन,” राजा
म्हणाला.

सिंह त्याला खाणार नाही वसा काही
तरी उपाय योजण्याचे अधिकार्यांनी ठरविले.

सिंह कोसंबी गवांच्या एका पिंजऱ्यात
होता. सिंहाला रोज खाणे घालणारा एक
राखणदार होता. विदूषकाच्या हितैषी
मित्रांनी त्या राखणदाराला लाच देऊन त्याला
आगऱ्याकडे घेऊन घेतले आणि म्हणाले—
“सिंहाला आज खूप चायला घाल, म्हणजे
त्याला उद्यां खाण्याची इच्छा उत्पन्न नाही.”

सिंहाच्या पिंजऱ्याला दार दवरले होते.
ते नेहमी बंद असत. पिंजऱ्याच्या दुसऱ्या
दरवाज्यावळ विदूषक येईल तेव्हाच तो
दरवाजा म्याने उघडावा, असे देखील
विदूषकाला समजावून सांगण्यात आले.

त्यानंतर काय काय करावयाचे हे त्यांनी
विदूषकाला पण समजावून सांगितले परंतु
आपण जिवंत पिंजऱ्याबाहेर येऊ, या

नोव्हीवर त्याचा निश्वासच बसता. तो
आपल्या मित्रांना म्हणाला “मी आजपर्यंत
विदूषक म्हणून सर्व जायत्या खालविले
म्हणून विदूषकासारखेच आपल्याला सरण
माने जसे मला जाणते तुम्ही काश्पासाठी
पांच निरनिराळे रंग असलेला पोशाख
माझ्यासाठी तयार करवून आणा त्याला
लहान लहान घुंगळ लावलेले असावे.”
विदूषकाने सांगितल्याप्रमाणे त्याच्या मित्रांनी
पोशाख तयार करविला.

विदूषकाला बंद घालची वेळ जवळ
आली. हजारो लोक सिंहाच्या पिंजऱ्या-
बळ गंमत पहायला जमले ठरल्या वेळी
राजाने विदूषकाला पिंजऱ्यात डाळण्याचा
हुकूम सोडला.

शिपाई विदूषकाला घेऊन माल
विदूषकाचा पंचरंगी विचित्र पोशाख घातून
व त्याला लावलेले घुंगळ बाजू लागलेले
ऐकून बाणि शिपायांच्या मध्यभागी बानडाने
हसत ऐटीत चालण्याचा विदूषकाला पाहून
सर्वलोक हसू लागले, राजाला खुदा हसू
आले. पण त्याने स्वतःला आवरले.

सिंह एका कोपऱ्यात बोरत पडला होता,
खूप खाल्लयामुळे बाहेर काय होत आहे मानी
त्याला फिकीरच जणुकाही नव्हती विदूष-

काने एका दरवाज्यापुढे प्रवेश करून
दुसऱ्या दरवाज्यापर्यंत चालून जाण्याचे
करले होते. दुसरा दरवाजा उघडण्यासाठी
तेथे राखणदार उभा होता. विदूषकाने
पिंजऱ्याच्या दारात पाऊल टाकले. सिंह
उठून बसला व विदूषकाकडे पाहू लागला.
विदूषक माकडासारखा उडवा व
कोलांट्या माल आगला. नंतर थोडा वेळ
नाचला. पिंजऱ्याबाहेर जमलेले लोक ही
गंमत पाहून सोमोमोडवाने हसत होते.

विदूषकाचे पंचरंगी कपडे पाहून व त्याच्या
कपड्यांना बसविलेल्या घुंगरांचा विचित्र
बावाज ऐकत सिंह एका कोपऱ्यात बसला.

होता. संधी पाहून विदूषक त्याच्या जवळून पलीकडच्या दरवाज्यापर्यंत गेला व दरवाजा उघडल्याबरोबर बाहेर निघून आला.

विदूषकाचा जीव वांचला सर्वांना ते पाहून हायसे वाटले. विदूषकाचा जीव वांचावा असे राजाचा पण वाटत होते त्यानंतर राजाने विदूषकाच्या मित्रांच्या विनंतीला मान देऊन विदूषकाला आपल्या दरबारी स्थान दिले परंतु त्यानंतर विदूषकाने कोपाला हास विण्याचा प्रयत्न करीत असून पुढा केला नाही म्हणून असे सर्वांना वाटू लागले की खरा विदूषक सिहाच्या तोंडी खलास शाला.

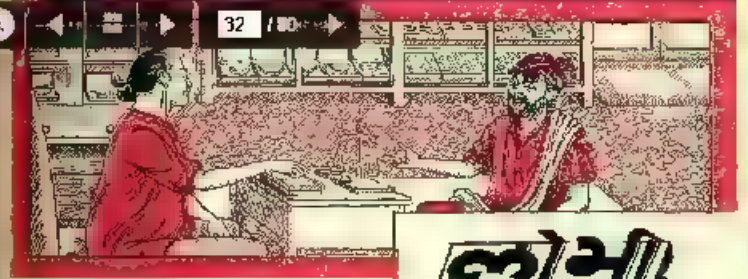
येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला—
“राजा! सध्या हे सांग त्या विद्याच्या विदूषकाने असा कोणता मुद्दा केला की त्याला एवढी मोठी शिक्षा राजाने सुनावली. विदूषकाने केलेली थट्टा ऐकून हसणारा राजा असा एकाएकी रागावला का? याचे उत्तर माहीत असून हे दिले नाहीस तर

परिणाम तुला माहीतच आहे, तुम्हा दोघ्यांची शंभर छकले होऊन तुम्हाच पायांवर लोळू लागतील.”

हे ऐकून विक्रमादित्य म्हणाला—
“विदूषकाने राजाला वांकड्या मुदम्याचा, मंदपुटी व लोभी म्हटले कदाचित हे सर्व खोटे असेल. म्हणून इतरांबरोबर राजा हसला. परंतु विदूषकाने राजाला टक्कल पडलेल्या डोक्याचा म्हटल, ही गोष्ट बहुतेक खरी असावी. म्हणून राजाला राग आला असावा. इतर गोष्टींबद्दल राजा पूर्वी हसलाच होता विदूषकाचा ही गोष्ट कळत तरी नसावी किंवा तो विसरला असेल की थट्टेतदेखील खरे व्यंग्य बोलून दाखवामचे नसते. हीच त्याची चुक असावी.”

अशा तऱ्हेने राजाचे मीन भंग होताच वेताळ प्रेतासह नाहीसा झाला व हाडाच्या फांदीला जाऊन लोखळू लागला.

(कल्पित)

लोभी

विलासपुर नावाच्या गावी एक जव्हरी रहात असे. त्याच्या बडिलांनी दर्यापार व्यापार करून खूप पैसा आणि नावलौकिक मिळविला होता तो व्यापारी सच्चाई व चोखपणाबद्दल पण तितकाच प्रसिद्ध होता.

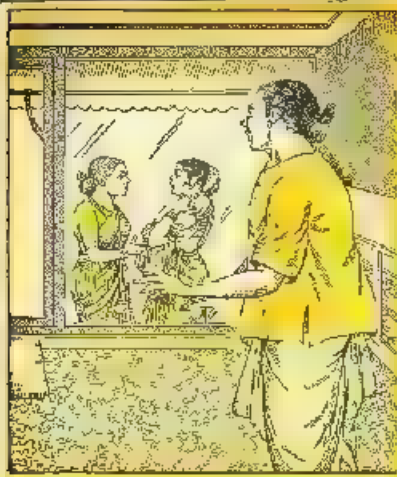
त्याचा मुलगा हिरालाल पण आपल्या अघात आपा इतकाच वाकबगार होता पण तो फार लोभी होता. गिऱ्हाळकाना ‘कयविण’ हे व्यापारातले कसब आहे असे तो मानी. म्हणून त्याने शंभ्याचा व्यापार जास्त वाढविला नाही तरी त्याला आपाच्या व्हापट कायदा होई.

एकादा हिरालालच्या दुकानात एक गिऱ्हाईक मोती विकायला आला तो आपला मोती काढून हिरालालला दाखवून म्हणाला—“शेटजी! मी जन्मापासूनच मरीच कफळक नव्हतो माझ्या नशिबाने घाट

फिरविली नाहीतर मी असे मोती आपल्या मित्र मंडळींना प्रेमाची भेट म्हणून दिले आहेत परंतु माणसाला सर्व विसर सारखाच जात नाहीत बाणखी जास्त काय सांगू? माझ्याजवळ एवढाच एक मोती उरला आहे पोट्यापाण्याला दुसरा काही शायीच उरला नाही हेव्हा हा मोती विकायला काढला की किंमत तुम्हांला योग्य सादल ती द्यावी.”

हिरालालने विचार केल्या की भासा स्वतःच जाळघात पेंडून पडला आहे तसा तो मोती मोठ्या किमतीचा होता पण त्या व्यापाऱ्याने तो कमी किमतीत मिळविण्याचे मनाशी ठरविले ज्या मनुष्याला पोटभर खावला प्यावला देखील मिळत नाही तो जास्त किमतीची हाव ठेवून येणारच नाही असा विचार करून हिरालाल म्हणाला—“हा मोती तसा जास्त

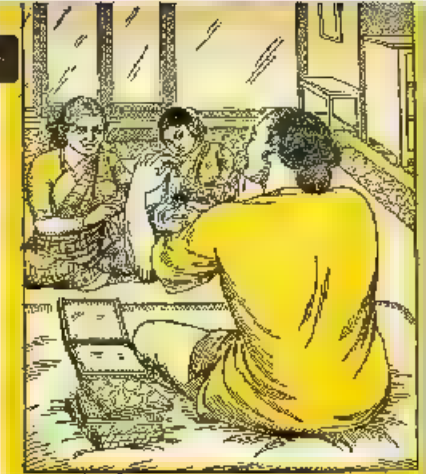
Fullscreen

127

34 / 100

34 / 100

34 / 100

किमतीचा दिसत नाही तो विकत घेऊन मला काही कायदापण नाही तरी तू म्हणतो आहेस म्हणून मी विकत घेईत सांग, काय किमतीची अंदाजा आहे तुला?

तो गरीब मनुष्य तं ऐकून अकित्तच झाला व म्हणाला— 'बेटजी! अहो तुम्हाला या मोत्याची किमत माहीत का नाही? असे सांग कशाला गरज? तुम्ही बाल ती किमत घेऊन हा मोती तुमच्या हाती विकायचा असे ठरवूनच मी आलो आहे'

हिरालालने मोती चांगला पाहून घेतला व म्हणाला— 'मी खीस अजरफी सायला तयार आहे'

"ह्या अत्याय आहे, सरासर अत्याय आहे" असे म्हणत ही गरीब मनुष्य बीस मसाली घेऊन निघून गेला.

काही दिवस ओटल्यानंतर हिरालालच्या दुकानासमोर दुपारच्या सूर्यास कोणीतरी दोघो बायका बोलत दिसा दिसल्या त्यांच्या बोलण्यावरून त्या खीसत चराम्यातल्या सासवासुना असाव्यातशा दिसले. सुनेच्या हातात एक लहान मूल पण होते

"सासुबाई! बतगुप्त आपल्याला वेळेवर दापिते करून देईलसे दिसत नाही. तो आपल्याला फसविणार की काय, अशी शका वाटू लागली आहे" मुनबाई म्हणाली.

"आजपर्यंत आपणाला हवे होते तसे काम त्याने वेळेवर करून दिले. पाच वेळी त्याला थोडा उखार झाला आपल्याला पाहिले होते तसे मोती त्याला अजून मिळाले नाहीत, म्हणतो, तो म्हणतो ते खरेदेखील असू शकेल" सासू म्हणाली

लून मुहूर्त जमळ झाला आहे त्याला मोती केव्हा मिळणार आणि तो केव्हा दारिद्र्य करून देणार देवालाच माहीत" मुनबाई म्हणाली

सामवामुनांचे बोलणे ऐकून हिरालालला वाटले, मोठे सावज सापडत आहे. त्याने

जपळ घाळून मसकार केला व दुकानात बोलवून म्हणाला— 'माझ्या दुकानात आपल्याला हवे असतील तसले हिरे, मोती व इतर रत्ने आहे एकदा आपण पहावेत तरी' नाहीतर, आम्ही एवढी दुकान मांडून बसलो आहो कशासाठी? आपल्या सारख्यांची सेवा करण्यासाठीच नाही का?"

"तसे मोठे नाही हो. माझ्या पुतणीचे लग्न बंध्याच्या मुलाशी ठरले आहे चांगला अहेर केला नाही तर नावे ठेवतील चाण्याला ती मळली. एक ठक्कणी करायला आम्ही बतगुप्ताकडे दिला होतं स्थाने अजून दिली नाही." सासू म्हणाली.

"बाईसाहेब! महाराणीला देण्यालायक सोय्यांचे हार बाझ्या दुकानात तयार ठेवले आहेत आपण पहा तरी! असं सांगून स्थाने एक हार त्याच्यासमोर ठेवला.

'किमत काय वाटेल ती असली तरी एक चांगला हार विकत घेऊन नवऱ्यामुलीला द्यायचा आहे मी हा हार नवऱ्यामुलीला दाखवून घेऊन येते मी परत येई पर्यंत माझी मुनबाई यथ वसल तुम्ही माझ्याबरोबर आपल्या नौकराला पाठवावे" सासू म्हणाली

"त्यात काय मोठे से? आपण नवऱ्यामुलीला दाखवून आणा." हिरालाल

म्हणाला. सासूबरोबर दुकानदाराचा नौकर निघून गेला.

तो गेल्यावर मुनबाई दुकानदाराच्या म्हणाली— 'काय ही सुमच्छकड चांगले मोती आहेत का? मी नवऱ्यामुलीसाठी मोत्याची अगदी करून द्यावी म्हणते"

हिरालालने मोत्याबरोबर त्या गरिबाकडून विकत घेतलेला मोती दाखविला मुनबाईने, गरिबाने दाखविलेला मोतीच निवडला आणि किमत विचारली.

"हा मोती! अहो त्याची फार किमत आहे दोन हजार अजरफी तरी कमीत कमी होतील." दुकानदार म्हणाला.

बांदोबा

बांदोबा

इतक्यात दुकानाबाहेर काहीतरी गलबला झाला. दोजे जण पलक्यारी येऊन लढत होते. एक मोठी गर्दी जमा झाली हिरालाल गंमत पहायला बरोबाहेर बेऊन उभा राहला इतक्यात चारपाच शिपायांनी पुढे जाऊन त्या बोघांना कैद केले गर्दी हळूहळू कमी झाली हिरालालच्या दुकाना-समोर मारामारी झाली होती म्हणून तो तेथेच उभा होता.

“तुम्ही या दोघांना मारामारी करताना पहात होता. म्हणून साक्ष चायला थला आमच्याबरोबर” शिपाई म्हणाले आणि त्याला आपल्या बरोबर घेऊन गेले.

“मी बाहेर दुकानात जाऊन या तुम्ही”
सुनवाई दुकानचाराला म्हणाली

एका अनोळखी बाईला दुकानात बसवून तिच्यावरून दुकान टाकून जाण हिरालालच्या भनाईला आवडले नाही. पण नाइलाजाने त्याला त्या अनोळखी चारवर सर्व दुकान टाकून जावे लागले

त्याबरोबरच हिरालाल उलट सुलट उत्तरे देऊ लागला त्याचे सर्व लक्ष दुकानाकडे होते. त्याबरोबरच, हिरालाल बोलला ते सर्व छोट असल्याचे आढळून आले म्हणून तो म्हणाला-“काय रे! तू मुद्दा आरंभोच दिसवो आहेस.” त्यानवर त्याला बराच वेळ त्याबरोबरच थांबवून ठेवून पुन्हा त्याची उलट तपासणी केली व फार उशिरा त्याला सोडले

हिरालालने परत येऊन पाहिले, तोंपर्यंत त्याला त्या बाईची सुन दिसली नाही. एक लहान मुलगा दुकानात हापविलेला दिसला मुलाच्या अंगावर पांघरूण होते दुकानाचा नोकर पण परतला नव्हता या सर्व गोष्टी त्याला निश्चिंत वाटल्या

इतक्यात नोकर परत येऊन म्हणाला “शंभूजी! आपण यात पूर्ण फसले”
नंतर त्याने, स्वतःला सासू म्हणवणाऱ्या

बाईबरोबर तो दूर एका मोठ्या घरी गेला गेला, त्या बाईने वयात जाताना त्याला अंगणात थांबायला कसे सांगितले व शिवटी बराच वेळ थांबल्यावर मुद्दा ती बाहेर आली नाही तेव्हा तो घरात कसा गेला व ते घर नसून ती एक बसंशाळा होती बांधी सर्व घर्मेशाळा हुडकून पाहल्या-वर ती बाई कोठे नाही हे कळल्यावर त्याला निरास होऊन कसे परतावे लागले हे सांगितले

नोकर म्हणाला ते घेऊन हिरालाल मटकन खालीच बसला मुलाच्या अंगावरचे पांघरूण झाडूला साखून त्याने पाहिले तर ते मूल नव्हतेच एक बाहुली होती

पावरून जाऊन दुकानदाराने दुकाना-तली एखादी वस्तू चोरीला तर गेली नाही ना, तपासून पाहिले आणि दुकानातल्या सर्व मूल्यवान वस्तू नाहीसा झालेल्या पाहून त्याला वेड लागल्यासारखे झाले

अशा तऱ्हेने हिरालाल व्यापारी एक सामान्य निवेन मनुष्य झाला कोणत्याही व्यापाऱ्याने त्याला मदत केली नाही त्याला आपले चांदार बिक्री लागले आणि एक लहानसे दुकान उघडून पुढील व्यापार करावा लागला

एक दिवशी एक श्रीमंत मनुष्य त्याच्या दुकानासमोर घोड्यावर बसून आला त्याने दुकानासमोर घोडा उभा केला व दुकानात येऊन म्हणाला-“कायरे हिरालाल व्यापारी मिठाचा व्यापारी आला आहे वाटते? मला थोडकसे नाहीस का? तू माझ्याकडून बीस अश्वरफी देऊन एक मोती विकत घेतला होतास आठवतो का? माझा तो मोती मला परत मिळाला. निदान यापुढे तरी इमाने इतबारे व्यापार घेवा कर. लक्षात ठेव सास्मा राज्यात अश्याय झालेला मला सहन होणार नाही.” असे सांगून तो मनुष्य निघून गेला

म्हज्याचा आरसा

पुष्कलावती मदीच्या काठी एक लहानसे राज्य होते. त्या देशाचा राजा अचानक मरण पावला म्हणून त्याचा सुदर्शन नावाचा मुलगा लहानपणीच गादीवर बसला. मंत्री, सेनापती वगैरे राज्याचे सर्व अधिकारी त्याला योग्य सल्ला देत व मदत करीत. परंतु त्याला गुप्तपणे सल्ला देणारा एक न्हावी होता.

न्हावी वृद्ध होता. सुदर्शनचे वडील राज्य करीत असता ते कित्येक महत्वाच्या गोष्टी मंत्र्याला मुद्या कळवीत नसत. ते धाव न्हाव्याजवळ गुप्त मंत्रणा करीत अ त्याचा त्यांना फायदापण होई.

सुदर्शन गादीवर बसताच मंत्र्यांनी त्याला विवाह करून घेण्याचा सल्ला दिला कारण, राज्याची अतिशय राणी असल्याने वाढते असे त्यांचे मत होते. परंतु सुदर्शननं तिकडे दुर्लक्ष केलं आणि 'इतक्यात गर्दी

कसली?' असे सांगून तो ही गोष्ट टाळीत आला.

सरी गोष्ट अशी होती की सुदर्शनच्या मनात लग्न करायचाच नाही असे मक्कले. पण स्त्री जातीवर त्याच्या मनात तंहुमी एक शंका बसत असे. ज्या मुली सुंदर असतात त्या सदाचरणी नसतात. एखादी मुलगी सुंदर न सदाचरणी असते तर तिला स्वतःच्या सौंदर्याचा गर्व सरी असतोच. म्हणून त्या स्वभावाने शंडखोर असतात. परंतु हे सर्व तो मंत्री व इतर दरबारी लोकांना सांगण्यास तयार नव्हता.

असेच बरेच दिवस सोटले. एकदा न्हावी राजाची दाढी करीत असता राजाला म्हणाला "महाराज! मला सर्वे विचारात की महाराज लग्न का करीत नाहीत?"

ते ऐकून सुदर्शनने त्याच्या मनात स्त्री जातीविषयी जो शंका त्याच्या मनात होती

ही सांगून विचारले-"आता तूच सांग, अशी मुलगी कोठे मिळेल? मला मुलांची आवडत परंतु विचारण्याची गरज वाटत नाही जी मुलगी विसाव्या सुंदर व मुशील असेल तिच्याशी मी लग्न करायला तयार आहे पण अशी मुलगी कोठून मिळणार? तुला साहीत असेल तर सांग. मी लगेच तिच्याशी लग्न करीन."

न्हाव्याने थोडा वेळ विचार केला व म्हणाला-"तुमच्या समोर हाच प्रश्न असेल तर एक उपाय सांगतो. माझ्याजवळ एक कारवा आहे. स्वतः कोणते ही रूप पाहल्यास त्या माणसाचा स्वभाव व गुण कळतात. तुम्हाला ज्या मुलीशी लग्न करायचाच असेल ती कोण आहे मला सांग मी या कारवात तिला पाहून तिचे सर्व गुणदोष तुम्हाला यत्न सागेन."

न्हावी म्हणाला ते ऐकून राजाला बरे वाटले तो म्हणाला-"तु माझ्या योग्य वधू शोधून देशील तर मी व्याख्येवर तुझे उपकार विसरणार नाही.

त्याच दिवशी राजाने तो लग्नाला तयार असल्याचे जाहीर केलं मंत्र्यांकडून फर्मत राजधानीभर ती बातमी पसरली राजाने जाहीर केलं की तो जाती

बाहेर देखील लग्नाला तयार आहे मरीच धीमत कोणती ही मुलगी असो, ती सुंदर मुशील व गुणवती, असली पाहिजे राजाने बाहेर कैल्यानरोवर लग्नाला योग्य ज्या ज्या मुली होत्या त्या सर्व आरवात आपापली शोडे पाहून राणी बनण्या लांबक, त्या बाहेत का स्वतः शोध विचार लागल्या परंतु दुसऱ्या दिवशी असे जाहीर झाले की राजा ज्या मुलीशी लग्न करील तिला प्रथम दरबारी न्हावी आपल्या आरवात पाहणार त्या आरवात त्याचे गुणावगुण व पात्रता कळतील.

ती गोष्ट कळल्यावर राणी बनण्याची इच्छा असणाऱ्या बऱ्याच मुलींचा उत्साह

“महाराज! माझ्या जादूच्या आरशाची गोष्ट सर्वांना कळली आहे. त्यात आम्हाला काय पाहण्याचे केवढे धाडस असेल असेल? कोणी देवी मानत असतानाच धारण करून जन्मली असेल तर तीच आपल्याशी लग्नाला तयार होईल सामान्य स्त्रीला आपल्याबरोबर मी रादीवर असू देईन का?” न्हावी म्हणाला.

तरतून तु असे कर, तुझ्या आरशाच्या परीक्षेला उतरणारी मुलगी हुडकून आणून दे. राजा न्हाव्याला म्हणाला.

प्रवासाला आवश्यक रकमेची व्यवस्था राजाने करून दिल्यावर न्हावी निघाला. तो प्रत्येक गावात जाऊन राजासाठी धोब्या वधू शोधून आणत होता. त्याच्या सोबत आणि निनारी “तुमच्या गांवी राजाची राणी होण्यालायक कोणती मुलगी आहे का?”

एक जण एकनाब सांगे, दुसरा दुसरेच एकादे सांगे कोणी कधी एकच जमून एक नाव सुचविले नाही.

अशा प्रकारे अनेक गावे हिंडत न्हावी बराच दूर निघून गेला. एकादा तो एका डोंगराळ प्रदेशात जाऊन पोचला. दुपारची वेळ होती व त्याला तहान लागली होती. डोंगरावर मंदरांचे कळप बसले असले

दिसले. त्यांना चरायला नेणारा धनगर कोठे आहे हे पहाता न्हावी डोवर चढून गेला तेव्हा त्याला एका खडकाच्या सावलीत बसलेली एक सुंदर स्त्री दिसली.

‘मुली, मी फार दुःखी आहे आहे जखडपाम कांठ गाव दिसत नाही आहे का कोठे. सज्ज कार झुक लागली आहे, अह का तुझ्याजवळ काही सायला?’ न्हाव्याने त्या स्त्रीला विचारले.

‘डोंगरापलीकडे एक गाव आहे काका! पण तुम्ही उपाशी आहा? मग इतके दूर कोठे चालत बाल?’ माझ्या जवळ सायला आहे थोडे तेच खाऊन घ्या ‘मुलगी म्हणाली.

आणि तिने ज्वारीच्या भाकऱ्या व थोडी भाजी त्याला खावला दिला, खाऊन पिऊन न्हावी जरा आरामाने बसला व म्हणाला- “मुली! आज तू माझ्या जीव वाचविलीस! असे म्हणत त्याने त्या मुलीकडे पाहिले व चकित झाला. तिचे तोंड चंद्रासारखे गोल व सुंदर होते. मोठमोठे डोळे, काळे भोर लांब केस पाहून न्हाव्याला ती जुनारे नेसलेली मुलगी पावतीसारखी सुंदर दिसली ही मुलगी नीटपटके कपडे घालून केस विचलून राजाच्या शेजारी उभी राहली तर राणीसारखी शेनेल, हिचा स्वभाव अगदी भोळा दिसतो. मुलगीपण कधी गोंड दिसते!

थंड पडला. राजाच्या अंतःपुरात प्रवेश मिळण्याची हाव असून काय उपयोग? न्हाव्याला आपले गुणावगुण कळतील या गोष्टीची बहुसंख्य शर्वांग बसली.

पाहता पाहता दहा दिवसपण लोटले परंतु राजाशी विवाह करण्यास एक देखील मुलगी आली नाही.

“काय हो न्हावी दाद! आजपर्यंत तुम्ही सर्वांनी लग्न करून घ्या असे तुमचे माझ्या पाठीस लावले होते पण आजपर्यंत एक देखील मुलगी माझ्याशी लग्नाला तयार झाली नाही?” राजाने न्हाव्याला विचारले.

म्हावी मनातल्या मनात मुलीची बाखाणणी करीत होता. नंतर त्याने छयड सिला विचारलं 'मुली! मी तुझं लग्न राजाशी करून देईन वाहेस का कडूक?'

"काका! आम्ही गरीब, आमच्या सारक्यांच्या भाव्यात राजाची राणी होणे कधी शक्य आहे का?" त्या मुलीने विचारलं

"तू त्याची फिकीर करू नकोस माझ्या बरोबर चरू मी तुझे लग्न राजाशी करून देईन" म्हावी म्हणाला.

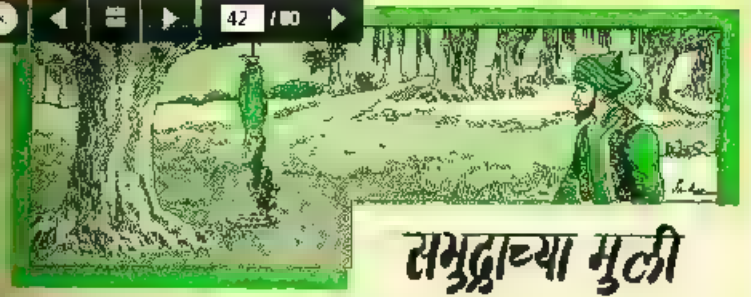
ती मुलगी म्हाव्याचा स्वभाव व वागणूक बघून त्याच्याबरोबर आधळ तयार झाली

दोघे राजवाड्यात पोचले. म्हाव्याने अंत पुरातील दासींना सांगून त्या घनगराच्या मुलीला बांगलं म्हाळ घालवून तिला जसमोतक वस्त्राळकारांनी खजवून घेतले दासींनी तिच्या देणीत फुलांची देणी घातली

आणि तिला म्हाव्यासमोर आणून उभं केलं. ती मुलगी घनगराची पोर असेल वा गोष्टी बर कोणाचा विश्वास होणेच शक्य नव्हतं

म्हावी घरातून एक आरसा घेऊन आला आणि त्यात त्या मुलीचं रूप राजाला दाखवून म्हणाला-"म्हाराज! या मुलीक बापल्याला काही दोष किंवा वैगुण्य किस्ते आहे का? सुदर्शनने मुलीचं रूप आरसात पाहिलं. त्याला ती सुलगी आवडली व त्याने तिच्याशी लग्न करून घेतले विवाह प्रसंगी म्हाव्याला राजानं एक मोठी पहाणीर दिली आणि पुष्कळशा वस्तू इनाम म्हणून दिल्या.

म्हाव्याच्या आरशावर सर्वांचा विश्वास बसला. कित्येकांनी लग्नापूर्वी मुलीचा स्वभाव आरसात पाहून घण्याची इच्छा म्हाव्याजवळ बंढून व्यक्त केली पण म्हावी त्यांना उत्तर देई-"अहो, काय सामू! आरसा फार चांगला होता हो, पण कुटुंबा."

समुद्राच्या मुली

अस्सीरिवर्स नामक शहरात अब्दुल्ला नावाचा एक तरुण रहात असे त्याच्या बापान पुष्कळ दौलत संपादन केली. बाप वारल्यावर मुलान, बापान ठेवलेला पैसा पाण्यासारखा खर्च केला आणि थोड्याच दिवसात तो संगुष्टात आला, तेव्हा त्याला काय करावं, मुर्चेना म्हणून कोणाला काही सांगितल्या गिपाय तो एक दिपरीची पांढऱ्यावर बसून गावाबाहेर निघून गेला

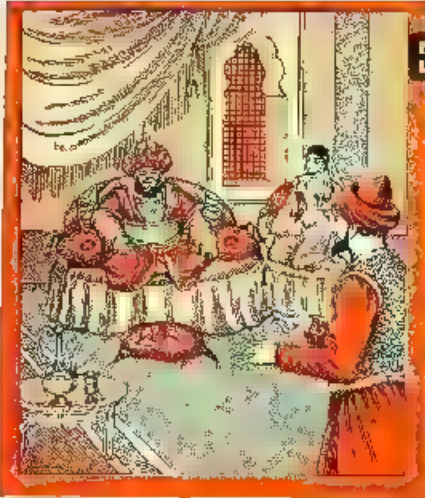
गावाबाहेर एक जंगल लागलं एका आगी त्याला एक विचित्र दृश्य दिसलं एका उंच झाडाच्या फांदीला एक बाई बसली दांगलेली होती

अब्दुल्लान जयळ जाऊन पाहिलं ती बाई फारच सुंदर होती. तिच्या सानेला अखेम धावले होती आणि अवमेवून निघालेल्या रक्ताचे तीन थेंबे खाली ठेवल्या साटलीत पडलेले दिसत होते. अब्दुल्लान

खाली बांकून पाहिले ते रक्ताचे थेंबे तीन माणिक्ये झालेले दिसले त्या बाईच्या अंगात जीव आहे की नाही हे कळावे म्हणून त्याच्या मनात तिच्या अंगाला हात लावून पाहण्याचा विचार आला. पण कोणी तरी अदृश्य शक्ती त्या बाईच्या चारी बाजूला वावरत आहे असे त्याला भासले. त्यानंतर अब्दुल्लाने त्या साटलीतलं एक माणिक्य उचलून आपल्या पागोट्यात ठेवून दिलं. नंतर तो त्यान जे पाहिले ते लोकाना सांगण्यासाठी निघाला

त्या गावच्या सुलतानाला एक मुलगी होती बत्रिराच्या मुलाशी तिचे लग्न ठरले होते पण सुलतानाच्या मुलीन त्या सबधास नकार दिला, आणि बोपाला म्हणाली-"माझ्याशी लग्न करण्याची म्या सोपाळा इच्छा असले त्यान प्रथम मी माघन ते दिले पाहिजे"

‘तुला काय हवे आहे ते तर सांगशील?’
सुलतानाने विचारले

‘मला तीन माणिक्य पाहिजेत, माझ्याशी
लग्न करण्याची इच्छा बाळगणाराने ती
तीन माणिक्ये आणून दिली पाहिजेत’
सुलतानाची मुलगी म्हणाली

‘तुला वेबवीळ तर नाही ना लागले?’
आपल्या देशात माणिक्ये कोठे मिळतील
मुली?’ सुलतानाने विचारले

‘वाटल तिथं मिळू द्यात, मला ती हशी
माहेत’ सुलतानाची मुलगी म्हणाली.

आपल्या मुलीचा तो हट्ट पाहून सुलता-
नाला दवंडी पिटविणं भाग पडले. ‘जो

कोणी माणिक्य आणून देईल त्याला मोठे
इनाम दिले जाईल,’ अशी सुलतानाने
राज्यभर वचडी पिटविली. अब्दुल्ला ही
दवंडी ऐकून सुलतानाला ते विचित्र
माणिक्य दाखवून म्हणाला-‘माझ्या जवळ
हे माणिक्य आहे.

सुलतानाची मुलगी ते माणिक्य पाहून
खुष झाली व म्हणाली- हे माणिक्य
फार सुंदर आहे. मला तीन माणिक्ये हवी
आहेत.

एकच मिळालं आहे त्यात समाधान
मानून घे मुली! श्री तीन तीन माणिक्ये
कोठून आणू? सुलतान म्हणाला.

‘जो एक माणिक्य घेऊन आला आहे
तोच घेऊन येईल!’ मुलगी म्हणाली

म्हणून सुलतान अब्दुल्लाला म्हणाला:
‘मुला, अशीच आपली दोन माणिक्य
घेऊन व तू घेऊन आलास तर मू माभ-
शील ते जमिन श्री तुला येईन नाही तर
तुझे डोळे उडवीन’

‘जी सरकार!’ असं सांगून अब्दुल्ला
हातात तलवार घेऊन जंगलात गेला. ती
बाई स्याच जागी तशीच राहली त्याचली
त्याला दिसली इतक्यात विजा कडाडल्या
सारखा आवाज झाला व त्या बाईच्या समोर

एक माणिक्य काळं रुपडं घालून उभा
असल्या दिसला

माणिक्याने त्या बाईला झाडावरून उतर
वून जमिनीवर झोपविले व आपला मंत्रवड
विच्या डाक्याला दाखला. लगेच ती उठून
उभी राहिली. आता ती पहिल्या पेक्षा
जास्त सुंदर दिसू लागली. माणिक्याने निला
विचारले-‘अखून विचारतो, तू माझ्याशी
लग्नाला तयार आहेस का?’

तू काय वाटल वं केल्स तरी तुझ्या
सारख्या फार कुठ्ठावरीवर भी लग्न
करणार नाही’ ती बाई म्हणाली

माणिक्याला त्या उत्तरातून भयंकर संतोष
आला तो आपला कोरडा काढून त्या
बाईला बंदम मारू लागला जरा वेळ
घातून तो पुन्हा तिला मारण्यासाठी उठला.
त्याच वंडी अब्दुल्लाने पाठीमागून जाऊन
आपलीच त्याचे मुंडके उडविलं. ती बाई
आवत अब्दुल्लाकडले मेली व आपल्या
प्रणयशकाला मिठी मारून म्हणाली-
‘मुली माझं रक्षण करलं आहे मी
आयुष्यभर तुमची शुलाम राशी होऊन
राहीन’

त्या बाईने आपली कसब कथा या
बाबतात सांगितली. ती म्हणाली-‘माझे

नाम माणिक्य एका समुद्र राजाची मुलगी
आहे. एका वर्षापूर्वी हा वृष्ट माणिक्य मला
उचलून घेऊन आला आणि त्याच्याशी मी
लग्न करावे म्हणून साक्षी छळणूक करू
लागला. झाडाला उलटी टांगून माझ्या
मानवर सुरीचे पाते रोवून मला तो
त्याच्याशी लग्न करायला सांगे. माझ्या
रक्ताच्या धेंदांची माणिक्ये होत, ती हो
उचलून घेऊन जाई.

‘अलाच्या रूपेने आता तू त्याच्या
हातातून कायमची सुटली आहेस तर मग
तू माझ्याशी लग्नाला तयार आहेस का?’
अब्दुल्लाने विचारले

मी तयार आहे परंतु पहिल्यानं लष्कराची सर्व तयारी नवी का करायला? त्यासाठी प्रथम मला सशस्त्रकाळी घेऊन चला' ती तर्क रवी म्हणाली. त्या प्रमाणे तिला घोड्यावर बसवून अब्दुल्ला समुद्रकाठी गेला ती परत येईपर्यंत अब्दुल्लाने किनाऱ्यावरच वाट पहावी असे सांगून तिन समुद्रात उडी टाकली.

किरक सात झाले, अब्दुल्ला वाट पहात किनाऱ्यावर चला होता. आता ती परत काय येते? तिने आपल्याला फसविलं असे अब्दुल्ला वाटले. इतक्यात समुद्रावरून एक मोठी मिरवणूक येत

असलेली दिसली, घोडेस्वार, पालख्या, पायलट शिपाई सर्व येत होते. एका पालखीत माणिक जरीचो वस्त्र परिधान करून बसलेली होती अब्दुल्ला माणिकला तिच्या बरोबर आलेल्या सर्वांना घेऊन आपल्या घरी आला आणि मोठ्या वाटावाटाने बोवांचा लग्न समारंभ पार प्रबला

अब्दुल्ला परत आलेला पाहून सुलतानाने त्याला बोलाविलं आणि "माणिकचे आणखीस का" विचारले

ती म्हणाला-"सरकार! मी आपल्या लष्कराच्या शरीर माणिक आणखीच गोष्ट पार विसरून गेली मला एक महिन्याची मुलत द्यावी मी खात्रीने घेऊन येईन"

"एका महिन्याच्या आत घेऊन आला नाहीस, तसे लक्षात ठेव मी तुला या खेपेस माफ करणार नाहीं नक्कीच तुझे दोळे उघडीन सुलतान म्हणाला.

अब्दुल्ला घरी परत आला. त्याला काळजीत मान खाली घालून बसलेला पाहून माणिकने त्याला कारण विचारले

अब्दुल्लाने माणिकचाच गोष्ट सांगितली तिने लगेच एक सुरी हातावर मारली रक्ताचे रंग श्व हातावर दिसले ते श्व खाली पडल्या त्याची माणिकने झाली ती

माणिक अब्दुल्लाने सुलतानाला नेऊन दिली

ती माणिक मुलीला आनंदाने घेऊन सुलतानने तिला विचारले-"आली न तुझी इच्छा पूर्ण?"

ती म्हणाली-"माही एव इच्छा पूर्ण झाली आणखी एक इच्छा आहे एका माझेपुढे मोठमोठे मोती पाहिजेत माझ्याशी लग्न करण्याची इच्छा असणाऱ्याने मोतीपण आणून दिले पाहिजेत"

"आपल्या देवात मोती कोठून मिळणार पुढी?" सुलतानने विचारले,

"ज्यास माणिक मिळू शकतात त्याला मोती मिळणार नाहीत का" सुलतानाच्या मुलीने विचारले

सुलतानाने पुन्हा अब्दुल्लाकडे निरोप पाठविला जे तो आल्यावर त्याला म्हणाला-"मोत्यांचा हार करायला मोती घेऊन ये तुला एका महिन्याची मुलत देता"

"जी सरकार!" म्हणून अब्दुल्ला घरी निघून गेला या नव्या मकदारी गोष्टपण त्याने वायवोला सांगितले

लग्न काय मोठे म? पाहिले तितके मोती मिळतील असे सांगून तिन एका कागदावर काही तरी लिहून ती चिट्ठी

अब्दुल्लाच्या हातात दिली आणि म्हणाली- ही चिट्ठी समुद्रात मोकून द्या व वाट पहात शमुद्र किनाऱ्यावर बसून रहा'

अब्दुल्ला समुद्र किनाऱ्यावर गेला आणि माणिकने दिलेली चिट्ठी समुद्रात टाकून वाट पहात बसला थोड्या वेळान त्याला समुद्रातून आणखी एक मिरवणूक येत असलेली दिसली या खेपेस माणिकसारखीच दुसरी एक समुद्रकन्या पालखीत बसली होती तिचे नाव मोती होते

अब्दुल्ला मोतीला पण आपल्या घरी घेऊन आला आणि आपली पहिली बसलेली माणिक हिच्या परवानगीने त्याने मोतीशी

पण लग्न करून अंतले माणिक आणि मोती सुरूवा बहिणी हात्या लग्न समारंभ संपल्यावर अब्दुलाने माणिकला मुलतानाच्या हुकमाची आठवण करून दिली. तेव्हा माणिकने आपल्या खाकट्या बहिणीची कटक्या कागणावळून नाडण केले व तिच्या मुस्कटात फाडविशी एक चापट मारली. मोतीच्या होठ्यातून दपटप छिंम पळू लागली त्या टिपाचे मोती झाले अब्दुलाने ते मोती घेऊन मुलतानाला दिले. मुलतानाने ते मोती मुलीला देऊन विचारले. "बाबू न तुझ्या मनासारखे? आता लग्नाला काही हरकत आहे का?"

"माझ्या मनात फक्त आपली एक इच्छा उरली आहे, एका अड्या एवढी कस्तूरी जो कोणी घेऊन जाऊन देईल त्याच्याशी भी लग्न करीन," मुलतानाची मुलगी म्हणाली.

कस्तूरी म्हणजे काय हे मुलतानाला माहीत होते व ती किल्ल्यात किती कवेण वाढे हे देखील त्याला माहीत होते. म्हणून कोण अणून देणार हाच प्रश्न होता. त्याने पुन्हा अब्दुलानेच बोलाविले आणि हुकूम दिला की एका महिन्याच्या मात अड्या एवढी कस्तूरी आणून दिली नाहीस तर तुझे शोके उडवीन.

या खेपेस माणिकने अब्दुलाला आणखी एक चिद्दी लिहून देऊन समुद्रकाठी पाठविले. अशा तऱ्हेन माणिकने आपल्या कस्तूरी नावाच्या बहिणीशी अब्दुलाने लग्न करून दिले. तिच्या अंगाला कस्तूरीचा वास येत होते. मुलतानाने दिलेल्या मुक्तीच्या वात कस्तूरी साठविण्यासाठी माणिक आपल्या बहिणीला रोज न्हाऊ घालून तिच्या आघोळीच पाणी रोज मोठ मोठ्या भांड्यात ठेवून वेई शोध्या वेळाने कस्तूरी पाण्यावर तरंगताना दिस अशा सत्तेने कित्येक दिवसांनी एका अड्या एवढी कस्तूरी जमा

आणून दिल्यावर - तुम्ही खेवटची वा तु बजिराच्या ज्या मुलाने दुवा जो पुत्र्या करील न असे पहिल्या- आख्ये म्हणून मी मुलतानाची

म तीन बायका लग्न करणार? लं पुमुद्राच्या मुली म्हणून राहण्या- त्याच्याच रूपने ते तर होईल तो 'माझ्या इच्छा जपारी कसा असु शकेल? तुम्ही ज्याला मोठा मोठा म्हणता त्याने माझी एक तरी इच्छा पुरी करून घ्याव बिल्लो का?" मुलतानाच्या मुलीन जिवाचन मुलतान निरस्त झाला त्याने अब्दुलाला बोलावून आपल्या मुलीशी लग्न करून बापास बिल्ली केली.

आलो अब्दुलान तो मुलतानाने मुलीला विचारले इच्छा पुरी भासो ना? आ मुलशो लग्न करून व "माझा इच्छा जजिरा केव्या का? माझ्या इच्छा त्याच्याशीच भी लग्न करी घासुनच नाही का सांगते अब्दुलालाशीच लग्न करीन मुली म्हणाली.

त्या व्यापा याला ती आहेत आणि तू त्याच्याशी मुलतानाने मुलीला विचारले त्याच्या तिची बायका आहेत भी त्यांची दारां लायक देखील नाही अब्दुलालाशी मान लग्न का सामान्य व्यापारी गज नाही पुत्र्या करणारा सामान्य व्य

अर्धं क्षान्तात्परं दानं विद्यादानं, अतः परम् ।
असेन श्रमिका तृप्तिः, श्रावज्जीवनं विद्याया

॥ १ ॥

अज्ञानं हे श्रेष्ठ ज्ञान होय ! पण विद्यादान हे त्याहून अष्ट अर्धे (कारण) अतः तात्कालिक तृप्ति वेली (या वनर) विद्या श्रावज्जीवनं, अतः परम् ।

सपूर्णं कुत्रो न करोति शब्द, अर्धोपहो शेषं सुपेति तूतम्
विद्वान् कुलीनो न करोति गर्व, सुपीविहीना बहु जल्पयन्ति ॥ २ ॥

धरलेला घट असतो तेव्हा त्यातून आकाश येत नाही अर्धवट अरलेल्या सडक्यातले किंवा दागावलेले पाणीच सांठून जाते त्याच प्रमाणे कुलीन विद्वान गर्व करीत नाही. सुखीच जास्त जल्पना करतो.

रूपं शौचं सपत्न्याः, विरुद्धं कुलं संनवा
विद्याहीना, न शोभते निर्गंधा इव किशुका ॥ ३ ॥

रुपाक्षय्य, ताहय्य आणि कुलीन वराण्यात जन्म, हे सामले तरी विद्याहीन मनुष्य वास्तविकतेच्या किशुक पुष्पासारखा असतो

परं पलितं कायं कर्तव्यं श्रुतसंगतः ;
न तत्र धर्मिनो याति यत्र याति बहुयुता ॥ ४ ॥

म्हणतारपण आले तरी सामान्य वेळे शक्ति विद्वानांना जेथे प्रवेश असतो तेथे धर्मिनांना येत नाही

श्री नारायण र जोशी

सिंदबादच्या सफरी

मृत्यु संकटांत मापडला की बाबलून काही व्यापाऱ्यांबरोबर जहाजात बसून जातो. संकटांतून सुटका मिळाली की त्या सकाट्याच्या आठवणी देखील त्याला ममतीच्या व आनंद देणायला वाटतात

सिंदबादच्या सफरी पण तीच सिंदरी होती. त्याने तीन वेळा सफरी काढून पुजळ सकाटाचा नाड दिले म्हणून जीवनाचा अर्थ एवढा असा स्वस्थ बसून राहणे म्हणून मृत्यु संकटांत नाड दत्त राहून नवनवीन अनुभव मिळविणे आहे हे त्याला कळले. त्याच बरोबर प्रवासात शान्तिर्जनाबरोबर धनार्जन करणे शक्य असात हे देखील त्याला पटले होते. थोडक्यात म्हणजे सांगाव्याचे तेलपायगला खाऊ मटली त्याला स्वस्थ बसलेला, म्हणून आपले आप्तेष्ट व बहुवंशव आणि ऐरा आराम सर्व सोडून व्यापारा जोगडा माल विकत घळत सिंदबाद बमरा नगरी आला तेथून

काही व्यापाऱ्यांबरोबर जहाजात बसून आपल्या चवथ्या सकाटीवर तो निघाला ते जहाज मोठे होते व खूप वेगाने जात होते आठे जहाज कितीक बंदरात थांबत सर्व व्यापाऱ्यांनी प्रत्येक बंदरातल्या बाजार-रात जाऊन जवळचा माल सांगल्या किमतीला विकला व नवीन माल पुढल्या मुक्कामासाठी खरेदी केला. एक दिवशी नवीन जहाजाच्या सातकाने समुद्राच्या मधोमध जहाज थांबवून नांगर टाकला व म्हणाला- मित्र हो ! आपल्यावर फार मोठे संकट आले आहे "

मालकाचे हे वाक्य पुरे झाले असेल नसल, तेवढ्यात एक मोठे वादळ आला आणि जहाजावर पाण्याचा मोठ्या काटा जहाजावर येऊन आदळू लागला. दोन तीन मिनिटात समुद्रात व्यापारी व त्यांचा माल यांच्यासकट जहाज गिळंकृत केले

जहाजी सफरी

सिद्दाबाद व त्याच्या काही साथी व्यापाऱ्यांना त्यांच्या मुदवाने लाकडाची एक मोठी फळी मरंगताना समोर दिसली ती धरून त्यांनी आपला धंदवा केला एक मोठी लाट आली व फळीला धरून असलेले सिद्दाबाद वगैरे व्यापारी किताब्यावर डकलळ गेलं लाटाच्या माऱ्याने व भीतीने सर्व इतके दबून गेलं होते की कोणाकड उठण्याची 'हमच झाली नाही बाळूत पडल्या पडल्या त्यांना केव्हा झोप पारली हे कळलं देखील नाही

दुसऱ्याजिवशी उजाडल्यावर खांद्या खुद आपली व थोडी हुशारी बाटली ते उठून

जमिनीवर पाय नेतील तिकडे चालू लागले दोड्या अंतरावर त्यांना एक महाल दिसला त्या वाड्यातून काही काळेकुट्ट लोक बाहेर आले व त्यांनी शर्यांना वाड्यात बोलावून नेले

त्या वाड्यात एका बोट्या दिवाण खात्यात एका उंच सिद्दासनगर त्यांचा राजा बसला होता त्याने सिद्दाबाद व त्याच्या साथीदारांना बसविला सांगितले, सर्व आपापल्या जमी बसल्यावर त्या काळचा लोकांनी व्यापाऱ्यांसारंग खाद्य-पदार्थ व फळपळ्यावळ भरून तांड व समने आपून ठेवली त्यांना जेवायला काय वाढलं आहे हे सिद्दाबादला कळता ते सांग पदार्थ पाहून इतरांच्या मताह खाण्याची इच्छा उत्पन्न झाली त्यांनी सर्व खाद्यपदार्थांचा फडळा उडविला गुरे पंड किंवा हिरजे गवन हावपटासारखं खातात तसे सर्व खात होते

सिद्दाबादचे साथी खात असताना काळचा नमिल लोकांनी बसला तरी लेप त्याच्या अगाला अंगावर लावल्याला सूरवात नेली तो लेप लावल्याबरोबर सर्वांची पोटे फुग्यासारखी फुगू लागली त्यानबरोबर त्यांना त्यांची भूक जास्त जास्त वाढ लावल्या सारखं वाटले तसत नास खात

सादोवा

राहून मुद्रा त्याची भूक न भागलेली पाहून सिद्दाबाद वकिलच झाला

सिद्दाबाद नववणाला हातदेखील लावला नव्हता म्हणून बरे झाले. काळचा जातीच्या लोकांनी त्याच्या अंगावर तो लेप लावल्यासाठी भाणला, पण त्याने त्याला अकर नसल्याचे सांगितलं, थोड्याच वेळाने सिद्दाबादला ते काळं लोक नरसांस-भक्षक असल्याचे कळलं. मनुष्याला खून खावला चालून लेप लावल्यावर त्याची शरीरे चांगली टरटरून फुगली म्हणजे मग त्यांना कापून खायवे, अशी त्याची रीत होती इतर काळे लोक कच्चेच नरमांस

खात पण त्यांचा राजा एका माणसाला उभा थावून त्याला खात असे

आता आपल्या साथीदारांचा जीव बाचणं शक्य नाही हे सिद्दाबादने ओळखलं परंतु सिद्दाबादला आपली एका सोप्टीचे अश्चर्य वाटले त्याच्या सनं साथीदारांना गुरासारखं हाकून नेऊन काळचा जातीच्या लोकांनी त्यांना एका कुरणात बरायला सोडलं व सर्व अक्षरख बरू लागलं

आता आपलं कसं द्याणार, याची काळजी सिद्दाबादला बासू लागली, म्हणून सर्वांची नजर चुकवून सिद्दाबाद त्या वाड्या बाहेर पडला वाटेत त्याने त्याचे साथीदार

भुरासारक्ष कसे चरत होते हे आदाआड उभे राहून पाहिले व थक्कच झाला शंवटी तो चालत चालत त्या बेटाच्या कुसल्या टोकाळा आछा तेथे सामान्य मनुष्य रहात होते त्यांची भाषा सिद्ध बाबला कळत असल्या कारणाने त्याला जिवार जीव आत्मसाक्षात वाटले. त्यानं त्या लोकांमोड स्वाच्यावर गुजरलेल्या प्रसंगाचे वर्णन करून आश्रय देण्यास विनंती केली त्या लोकांनी प्रभाने त्याच्या जेवणा, साण्याची सर्व व्यवस्था करून दिली आणि त्याला एका नावेत बसवून दुसऱ्या एका मंडावर आपल्या राजाकडे नेऊन गेले.

चांदोबा

त्यांच्या राजधानीचे शहर सुंदर होते रस्त्यावर पुष्कळ गर्दी होती रस्ते रस्त होते. खोशिमिवाय लोक चोडबाबलून फिरत होते. ते दृष्ट पाहून सिद्धबाबले राजाला विचारले-“मुलवान! आपली प्रजा खोशिमिवायच्या चोडबाबलून असून का करते?”

“अरे, खोशीर क्वाळा म्हणतात तेच आमहाला माहीत नाही” राजा आश्चर्यचकित होऊन म्हणाला.

“आपला हुकुम झाला तर मी होत चिमतात एक खोशीर स्वतः तयार करून दाखवितो” सिद्धबाब म्हणाला

राजाच्या हुकमाप्रमाणे सिद्धबाबने एक लाकडाचे खोशीर एका सुताराकरवी तयार करविले सांगित्यावर खाकी चालण्यासाठी पंखा पिसांनी शादी तयार करविली. त्यावर कानड्याचे खोशीर तयार करवून बसविले त्यानं पांथ उंबण्यासाठी लोहारा-कडून रिकामी तयार करवून घेतल्या

त्यानंतर सिद्धबाब तबल्यात गेला. एक उत्तम चोडा बाहेर काढून त्याच्या पाठीवर खोशीर चढवून त्याच्या हाडात ल्हाम बसविले आणि चोडबाबला रस्त्यासमोर आणून उभा केला. राजाने स्वतः चोडबाब

वरून ल्हाम व खोशीर जपल्यान चोडबाबले बघणाऱ्याला किती आराम पडतो हे पाहिले राजाने खूष होऊन सिद्धबाबला एक मोठे इनाम दिले. संध्याने पण आपल्या चोडबाबला लोडी लगाम व खोशीर तयार करवून घेतले त्या विचखापासून नाकतल्या सर्वे कीर्तले लोकांनी आपापल्या चोडबाबलाठी लगाम व खोशीर तयार करवून घेतले

नी सिद्धबाबने लग्न करून घेतले त्याला आपल्या देशाचा एक वादमना नागरिक करून ब्यावे सिद्धबाबला जव्हां ते कळले तेंव्हां ते वावरूनतव गेला पण राजाच्या दण्डविषय काही धोळ्याची खाकी छत्री नव्हती सिद्धबाबने एका सुंदर सुलीची लग्न झाले, ती मुली एका श्रीमंत बापाची एकुलती एक मुलगी होती

अल्पकाल सिद्धबाबला दोक्षस म्हणून घेतले राजाचा सदबंदिला पाहण्यास त्या मोठ्या एकदा दिल्या पाहनापाहता सिद्धबाबला बांधून दिला व त्याच्या

संजारी म्हणाला ते सिद्धबादला कळल नाही परंतु धोव्याच वेळाने त्याला खरी वस्तुस्थिती कळली त्या देशाच्या रीती-प्रमाणे भवरा वायकापेकी कोणी भेला तरी दोघांना एकत्रच मृठमाती देत असत त्याच्या समोर त्याचा शेजारी बायकोच्या प्रेता बरोबर दमनानात गुंला नदीकाठी एका डोंगरावर एक खोल विहीर होती. भावकऱ्यांनी त्या मृत स्त्रीबरोबर तिच्या नवऱ्याला पण त्या विहिरीत सोडले आणि जर एक खगळ साकण म्हणून ठेवला.

सिद्धबादने दुसऱ्या दिवशी रावाकडे जाऊन निवेदन केले—“शुलतान! हा नियम सर्वांना लागू आहे का?” रावाची हाकांराची मान हलविळी ते ऐकून निसान आपल्याला बायकोच्या जागी मरण यावे अशी ती आत्मजाखळ मनासून प्रार्थना करू लागला.

परंतु देवाने त्याची प्रार्थना एकली नाही काही दिवसांनी त्याची बायको एकाएकी अस्मादारी घडून मरण पावली सिद्धबादला ओक्यावर कीज पडल्यासारखे झाले. राजाने सिद्धबादला बायकीबरोबर सहगमन करावे लागणार याबद्दल दुःख

प्रगट केले आणि दमनानात पोचवायला आलीने हजर राहण्याचे सुलतानाने नवन पण दिले.

सिद्धबादच्या बायकोचा देह सुद्धा त्रस्त लकारांनी सजाविण्यात आला व ती एका खनपटिकेने ठेवण्यात आला. नंतर ती खान भेटिका डोंगरातल्या त्या विहिरीपर्यंत नेण्यात आली सिद्धबाद व राजा इतर लोकांबरोबर पायी तथपर्यंत गेले सिद्धबादन शुलतानाला सजजावून दाखितले की त्याच्या देशात त्याची बायको व मृत जिवंत आहेत. पण त्याच्या बोलण्याकडे कोण लक्ष देणार?

प्रथम खनपटिका विहिरीत सोडण्यात आली नंतर सिद्धबादच्या लाफोटीला दोरी बांधण्यात आली त्या दोरीला एक सुरई भरून पाणी व माद चपात्या पण बांधून ठेवण्यात आल्या. सिद्धबादला विहिरीत सोडण्यात आले सिद्धबादन विहिरीत उतरल्यावर दोरीचे बंधन सोडून टाकले दोरी वर ओढून घेण्यात आली आणि विहिरीवर खगडाचे लाकण ठेवण्यात आले त्यानंतर सर्व लोक निघून गेले.

विहिरीला लागून एक गुहा होती त्या गुहेत कोकून तरी उजेड येत होता. सिद्धबाद

काही वेळ हाच विचार करीत राहला की त्याला स्वदेश सोडून निघण्याची दुर्बुद्धी झालीच कशी आणि निघातोच तर समुद्रात पडून मृता मरण का जाल नाही?

त्याला भूवतहान नवृत्ती अस नाही जास्त दिवस जगता यावे यासाठी तो एक किंवा अर्धोच जपानी व अर्धोच थोडे पाणी पिऊन दिवस कठीत राहला रात्री झोपण्या लायक त्याची व्यवस्था करून बतली पण काही दिवसांनी जपान्या संपल्या व पाणी पण संपण्यात आले आता मरण केव्हा येते याची बात पाहतात राहण्या व्यतिरिक्त मार्ग उरला नाही.

आपल्या बायकोला घेऊन जगादादला जाऊन आनंदाने राहता येईल असादेखील विचार त्याच्या मनात येऊन गेला.

एकदा सिद्धबादच्या राज्याच्या बायको वारली. संजारी खंडू लागलेला पाहून सिद्धबाद शोक व दुःखवटा व्यक्त करून त्याचे सांवरण करण्यासाठी गेला आणि म्हणाला—“तुम्ही इतके दुःख कशासाठी करता? तुम्हाला दुसरी सुद्धा व चांगली बायको मिळेल.”

संजारी म्हणाला—“दुसरी बायको! काकून भिळल बाबा” मी तर काही दिवसांचा, माही सासराचा पाहुणा आहे.”

अशा परिस्थितीत एक विचित्र गाष्ट पडली ती होणारा अशांना एक विचित्र वावाण त्याला एवू जाता व त्याची ओष मोडली. कोणी तरी प्राणी पडून जात वसल्यासारखा तो आवाज होता त्यान घोर कलत पडून जाणाऱ्या जनांवरचा पाठलाग केला. थोडे बंतर मातून गेल्यानंतर त्याला तारे चमकत असलेले दिवू लागले ते एक मोठ बोल होते व त्यातून लांडगे व कोल्हे प्रेत खाण्यासाठी त्या विहिरीत यंत.

सिद्धबाद त्या विळातून बाहेर निघाला त्याला आकाशातले तारे दिवू लागले होते. त्याने देवांचे मनापासून आभार मानले नंतर हो पुन्हा त्या विळातून विहिरीत गेला आणि सैलल्या लोकांच्या बगावऱेचे दागिने जितके काढून घेऊन यंता बाले ते घेऊन आला. डोंगरपलीकडे समुद्राच्या लाटा जणू काही त्याला जवळ बोलायीत होत्या ती समुद्र किनाऱ्यावर

एखादे जहाज तिमले तर म्हादे म्हणून वाट पहात बसला

आणि कर्मचर्ये सभोगावे एक जहाज त्या बाजूला येत असलेले दिसले. जहाजातल्या प्रवाश्यांनी त्याला पाहिले व जहाज किनाऱ्याकडे घेऊन आले. दागिन्यांच्या गाडीच्यामह तो जहाजावर जाऊन बसला. नंतर त्याने जहाजाच्या तांडेलाला एखादे जहाज कसे वुडाले व पुढे काय काय घडले ते वृत्त सांगितले त्याने तांडेलाला एक दोन दागिने काढून देऊन गेले. पण तांडेला म्हणाला- 'जे अपघात होऊन त्यातून बाचले आहेत त्यांच्याकडून आम्ही माझे घेत नाही.' ते ऐकून सिद्धबाद चकित झाला

काही दिवसांनी जहाज जवळ नगरी येऊन पोचले. सिद्धबाद काही दिवस तेथे राहला. नंतर नदीच्या वाटेचे बगदादला सुख रूप येऊन पोचला त्याला मंडून त्याची बायको मूले व बमुबावब खूप झाले

कुंती, त्याचा आपल्या जरी बायको देवाच्या ब्राह्मणाच्या कुटुंबावर एकाएकी असे कोणते मोठे संकट ओढवले हे पाहण्यासाठी त्याच्या घने गेली कुंतीला आलेली पाहून ब्राह्मण म्हणाला "या जगात बायको मुलाबाहेर मुखान राहणे अशक्य आहे असे दिसले. मी एकदा याचसाठी आपल्या मंडळींना हे गांव सोडून कोणत्या तरी दुसऱ्या गावी जाऊन राहू असे म्हटले होते, पण तिला ते आवडले नाही आपण यथच जन्मला बघव लहानाचे बोलि शाळी म्हणून आपण हे गाव व आपल्या नाते-बाडकांमा सांडून कोठे वायचे असे ती म्हणत तिचे माईवडील रोळ्याला किती तरी दिवस झाले. खरे बोलायचे तर आपला

म्हणता मईल, असा एक नातेवाईक देखील गावात उरला नाही. तरी या गावाचा मोह सुटव नाही. ती तेव्हा कबूल शाळी असती तर आजचा प्रसंग ओढवला नसता आज काही सुटकाच नाही. मी आज त्या राक्षसा समोर त्याचा आहार व्हायला काणाला पाठवू? आजपर्यंत माझ्या मुलांच्या सस्ता सोबून त्यांच्या सुखासाठी स्वतः कष्ट सहन करणाऱ्या बायकोला का मी राक्षसाकडे पाठवू? किंवा माझा बसवूक वाढवणाऱ्या आपल्या घराच्या मुलांना तरी कसा पाठवू? म्हणून मी स्वतःच जायचे ठारविले आहे. दुसऱ्या काही मार्ग दिवस नाही

ब्राह्मणाची बायको त्या गोष्टीस कबूल झाली नाही तिला पतीविषाय स्वतःचे किंवा

Fullscreen

127

60 / 80

देत त्या राक्षसाकडे? मला आज ना उद्यां तुमच्या पाठून घूर व्हावेच लागणार आहे. म्हणून मला पाठवून दिल्याने कोणाचेच काही नुकसान होणार नाही."

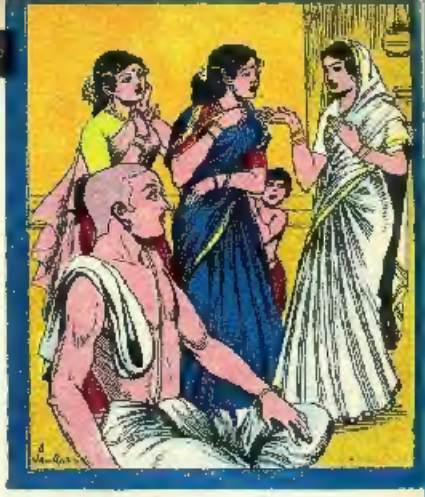
त्याच वेळी पाच वर्षांचा मुलगा एक काठी घेऊन खेळत खेळत बोवड्या भाषेत म्हणाला—"तुम्ही कसाला पिता? मी त्या राक्षसाला ठार करतो." ते ऐकून सर्व हसू लागले.

आता मात्र कुंतीला राहवले नाही. ती सर्वांना चौर वेश्त जवळ जाऊन ब्राह्मणांना म्हणाली—"हे पहा, तुमच्यावर असे कोणते मोठे संकट ओढवले आहे, ते मला सांगाल तरी. माझ्याकडून होईल ती मदत, मी करीन, म्हणते."

तेव्हा ब्राह्मणाने कुंतीला त्याच्यावर जे संकट ओढवले होते ते थोडक्यात सांगितले. म्हणाला—"बाई! तुम्ही फार मोठ्या मत्ताच्या आहा. पण आमच्यावर जे संकट आज ओढवले आहे ते टाळणे कोणत्याही माणसाला शक्य नाही. या गावाबहेर अंगळात बसून रावाचा एक राक्षस राहतो. तो दररोज नरमांस खाऊन माजला जाते. तो या गावाचे रक्षण करतो, म्हणे. परंतु त्या बद्दल दररोज त्याचे पोट भरण्यासाठी

एक गाडीभर वस्त्र, दोन रेंडे व एक साणूस पाठवावा लागतो. एखाद्या चिमरी चुकून हा नियम मोडला गेला तर तो राक्षस गावात शिरतो व समोर दिसेल त्याला ठार करून खातो. या देशाचा राजा वैत्रकीय नामक श्रवशात राहतो. त्याने गावकऱ्यांना वांच-विण्यासाठी काहीच केले नाही. पाळी-पाळीने आम्ही एका गावकऱ्याला पाठवतो. आज माली पाळी जाहे. इतरांना वांच-विण्यासाठी आम्हाला पाळीपाळीने एवढे करावेच लागवे. म्हणून आज आमच्या बऱून कोणी नासचे हा प्रस्न आहे. मला वाटते मोच जावे."

ब्राह्मण म्हणाला ते सर्व ऐकून घेऊन कुंती म्हणाली—"अहो! एवढेच वा, मग मी आपल्या एका मुलाला तुमच्या बद्दल पाठवून देते. तुम्ही वीरकीर रहा. राक्षस त्याचे काही करू शकणार नाही. उलट तोच राक्षसाला ठार करून घरी परत येईल. मी म्हणते आहे त्यात खोटे काहीच नाही. मी म्हणते ते तुम्हाला खरे वाटत नसेल तर विचार करा, कोणी आई, तिला शंसर मुले असली तरी राक्षसाचे भक्षण होण्यास आपल्या पोटच्या मुलाला पाठवील का? म्हणून मी सांगते आहे तसे करा. परंतु

ही थोड्या गावकऱ्यांना कळता कामा नये. कारण कोणाच्या तोंडी माझ्या मुलाच्या भुक्कऱ्या ही घोष्ट कळली तर ते त्याला जाऊ देणार नाहीत, आणि राक्षसाला ठार करण्यास चालून गेलेली हातची संधी निघून जाईल."

तेव्हा कोठे कुंती म्हणाली ते ब्राह्मणाला खरे वाटले. त्याच्या मनात कुंतीविषयी आदरभाव वाढला व त्या उपकाराबद्दल त्याने मनोमन तिचे आभार मानले.

कुंतीने घरी जाऊन भीमाला सर्व सांगितले व तो ती कामगिरी पार पाडण्यास तत्काळ तयार झाला.

मुलांचे पोट कसे भरेल याची काळजी वाटत होती. पदोपदी त्यांना परक्यासमोर हात पसरवा लागेल. मुलांचे शिक्षण कसे होणार? हे सर्व तिला नाही जामणार. म्हणून त्या राक्षसाचा आहार व्हायला तिचेच जावे हे श्रुत होईल असे तिचे म्हणणे होते. ती असे देखील म्हणाली की कदाचित, चाई समजून राक्षस तिला सोडून देणार नाही कशावरून.

बायकोचे ते म्हणणे ऐकून ब्राह्मण रडू लागला. बायको पण रडू लागली.

दोघां आईचडिलांना रडत असलेली पाहून मुलगी म्हणाली—"तुम्ही दोघां कसाला रडता? मला कां नाही पाठवून

बांदोबा

बांदोबा

त्याच बेळी चार पांडव मायकरीला बाळन परत आले. भीमाला खूब पाहून युधिष्ठिराने त्याच्या अनंदाचे कारण विचारले. कुंतीने शोककथात सर्व मांगितले व म्हणाली—“इतक्या दिवसांनंतर या ब्राह्मणाने आपल्यावर केलेल्या उपकाराची फेड करण्यात संधी मिळाली आहे.”

आई म्हणाली ते ऐकून युधिष्ठिराला बरे वाटले नाही. आईने थोडी आई केली असे त्याला वाटले. भीमाच्या बळावरच पांडवांचे भविष्य अवलंबून आहे हे जाईला माहीत आहे. कौरवांचा पराभव करून आपले राज्य मिळविणे भीमाच्या भुजबला-

वरच शक्य आहे हे जाईला माहीत नाही का? लाक्षामुहातून सर्व पांडवांचे रक्षण एकदम भीमाच्या भुजबलामुळेच तर झाले. त्याने त्याला वाटले ते जाईला सांगितले.

युधिष्ठिराचे म्हणणे कुंतीला पडले नाही. ती म्हणाली—“संकटात सापडलेल्या लोकांचे रक्षण करणे क्षत्रियाचे कर्तव्य आहे. या ब्राह्मणकुटुंबाचे तर आपल्यावर उपकारच आहेत. म्हणून या कुटुंबाचे रक्षण आपण केले नाही तर आपल्याला पाप लागेल. भीमाविषयी आपण काळजी करणे हाक्या-धंदच ठरेल. ते हा एकदा राक्षस काय, प्राच्यासारखे आपली दहापाच एकदम मुद्धाला आले तरी त्यांना भीम एकदा ठार करील.” कुंतीला, तिने जे ठरविले तेच पोथ्य आहे असे वाटत होते. तेच तिने युधिष्ठिराला सांगितले. तरी युधिष्ठिराला शेंबटपर्यंत ती गोष्ट मान्य झाली नाही.

उन्हाडताच भीम ब्राह्मणाला जाऊन भेटला व म्हणाला—“मला राक्षस होणे लागली नाही. मी उपाशी आहे. मला पोटभर खायला घाला म्हणजे राक्षसाला ठार करायला पुरेशी शक्ती माझ्या अंगात येईल.” ते ऐकून ब्राह्मणाने भीमाला पोटभर

जेवणाला वाटले. वरण मात, आजो व पुरणपोळ्या, खोर बासुंदी वगैरे पेंथ पदार्थ तूप, वही कोणत्याही वस्तूची कमतरता भासू दिली नाही.

त्वानंतर एक गाडीमरून अन्न तयार करविले आणि त्या गाडीला दोन रेडे गुपले. गंतर भीम ती गाडी पेलून गावाच्या दक्षिणेकडे जेथे बकासुर रहात होता तिकडे निघाला. त्याने गाडी यमुना नदीच्या काठी उभी केली आणि बकासुराला मोठमोठधाने हाका मारू लागला. तो येईपर्यंत भीम त्याची हाट पहात बसला नाही, गाडीतले अन्न बकावका खाऊ लागला.

एका सामान्य माणसाला हाक मारतांना पाहूनच त्याला राग आला आणि ती त्याच्या माठी गावकऱ्यांनी पाठविलेले अन्न बकावका खात असलेला पाहून त्याच्या अंगाचा भडकाच उडाला. तो जवळ येऊन दरडावून विचारू लागला—“कोण रे तू? माझ्या साठी आणलेले अन्न खाणारा?”

भीमाने बकासुराकडे पाहून मिस्किलपणे स्मित केले आणि पुन्हा हाऊ लागला. बकासुराने रागाच्या भरात भीमाच्या पाठीत गुद्दे मारण्याला सुरवात केली. तरी भीम नेफिकीरपणे खात राहला. मारण्या करून सुद्धा भीम फिकीर करीत नाही

हे पाहून बकासुर जास्तच चिडला व आणखी जास्त खोरखोराने भीमाला मारू लागला. तरी भीमाने तिकडे दुर्लक्ष केले व सर्व अस्त्रांचा फवारा उडवून झाल्यावर नवीकडे गेला. पाणी पिऊन एक मोठी लांबलचक हेकर दिली आणि मग तोंड हात स्वच्छ धुवू लागला. बकासुराने रागाच्या भरात एक झाड उपटून ते भीमावर फेकले.

फोटभर पाणी पिऊन झाल्यावर भीम बकासुराच्या समाचाराचा आला. बकासुराने फेकलेले झाड उचलून घेऊन भीम बकासुरावर धावला. तिकडे बकासुराने दुसरे झाड

उपटून घेतले व भीमावर फेकले. भीमाने आपल्या हातातल्या झाडाने बडबले. अवल-वासपी सर्व झाडे उपटून ठाकीपर्यंत त्यांचे परस्परांवर झाडे फेकण्याचेच सुरू होत राहले.

त्यानंतर बकासुराने भीमाला आपल्या दोन्ही हातांनी धरले. दोघांचे सल्लबुद्ध सुरू झाले. दोघांनी परस्परांना जमिनीवर आदळले. शेवटी भीमाने बकासुराला जमिनीवर पाडले व त्याच्या छातीवर नसून मुष्टिप्रहार सुरू केला. त्याच्या छातीवर व कमरेवर खूप मुष्टिप्रहार केल्यावर भीमाने त्याचा गळा आवळला. बकासुर रक्त ओकू लागला आणि बोडबोडाने ठार झाला.

बकासुराच्या किकाल्या आणि आरोळ्या ऐकून त्याचे नातेवाईक त्या बाजूला घाबरा झाले आणि घर घर कापत सीमाकडे पाहू लागले. भीमाने त्यांना धमकी दिली—“तुमच्या पैकी कोणी मनुष्याच्या अंगावर हात टाकला तर, लक्षात ठेवा, त्याची हीच गत होईल.” सर्व राक्षस भीमाने ते उघड रूप पाहून डार पळून गेले.

भीमाने बकासुराचा मृत देह गावाच्या बेशीघर ओढून नेऊन टाकला आणि नदीत

स्वच्छ स्नान करून घेऊन बरी गेली. त्याने युधिष्ठिराला घडले ते सांगितले.

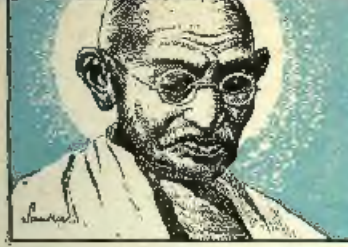
गावकऱ्यांनी बकासुराचा मृतदेह पाहिला व थक्क झाले. हा हा म्हणतां गावभर बकासुराच्या वधाची बातमी पसरली. पण बकासुराचा वध कोणी केला हे कोणत्या कळले नाही. तरी सर्वांनी बकासुराचा वध करण्याच्या मनातल्या मनात आभार मानले. त्या दिवशी एका ब्राह्मणाची पाळी होती हे गावकऱ्यांना माहीत होते म्हणून ते त्या ब्राह्मणाच्या घरी गेले आणि बकासुराचा वध करणारा कोण याची चवकशी करू लागले.

आपल्या घरात उतरलेल्या लोकांचे भुजित उबड करणे ब्राह्मणाला बरे वाटले नाही. म्हणून तो म्हणाला—“काल माझी पाळी होती हे खरे आहे. पण माझ्या घरची रडारड ऐकून एक सिद्ध योगी आला व म्हणाला, मी आज राक्षसाचे खाणे घेऊन

जातो. त्याच सिद्ध योग्याने राजसाला ठार केले व आपणां सर्वांचा उद्धार केला.”

गावकऱ्यांनी आनंदासो एक मोठा ब्रह्मोत्सव केला. कुंती व पांडवांनी तो ब्रह्मोत्सव आनंदाने पाहिला. त्याच ब्राह्मणाच्या घरात आपल्या मातेसह पंच पांडव बरेच दिवस अज्ञातपणे राहले. उदरनिर्वाहासाठी ते पाळी पाळीने मधुकरी मागून आणीत.

एकदा एक ब्राह्मण देशाटन करित त्या ब्राह्मणाच्या घरी आला. ब्राह्मणाने आपल्या प्रवासाचे रसभरीत वर्णन त्या ब्राह्मण समोर केले. अनेक राजे व राजकुमारांच्या शौर्य पराक्रमाचे वर्णन करून म्हणाला—“पांचाल देशाचा राजा द्रुपद याला शिखंडी, धृष्टद्युम्न आणि द्रौपदी अशी तीन मुले आहेत.” नंतर त्याने द्रौपदीचा जन्म वृत्तांत सांगितला. पांडवांनी आणि कुंतीने तो वृत्तांत सविस्तर सांगण्यास ब्राह्मणाजवळ विनंती केली.

गांधीचे चरित्र

[१२]

त्याच सुमारास गांधीजी सविनय कायदे भंगानी चळवळ सुरू करण्याचा विचार करीत होते. परंतु ‘प्रिन्स जॉफ वेन्स’ यांचे भारतात आनमन झाले व त्यांच्या स्वागत समारंभाविषय मुंबईत दंगा झाला. म्हणून गांधीजींनी चळवळ माने वेण्याचे ठरविले. त्याच वेळी उत्तर प्रदेशात चौपीचीरा येथे दंगा झाला. सत्याग्रहींवर पोलीसांनी लाठी हल्ला केला तेव्हा प्रजेने चिडूत जाऊन कित्येक शिपायांना जिवंत जाळले. म्हणून गांधीजींनी चळवळ बंद केली. अतत्याचारी चळवळ चालविण्यास देशात अनुकूल वातावरण नाही, असे गांधीजींना वाटले.

गांधीजींनी सविनय कायदेभंगाची चळवळ सुरू करण्याचे जाहीर केले तेव्हा कित्येक लोकांना ते आवडले नाही व त्यांनी त्या

चळवळीस उषर विरोध केला होता. आतां त्यांनी चळवळ मागे घ्यायचे ठरविले तेव्हा त्याही गोष्टीस कित्येकांनी विरोध केला. खरी गोष्ट अशी की त्यापैकी अनेकांचा जनत्याचारी चळवळीवर विश्वासच नव्हता.

१० मार्च १९२२ या रोजी गांधीजींना अटक झाली. कारण गांधीजींनी सरकार विरोधी तीन लेख ‘यंग इण्डिया’ नावाच्या आपल्या इंग्रजी साप्ताहिकात लिहिले होते. कोर्टाने गांधीजींनी देशात जे हिंसात्मक प्रकार घडले त्याची सर्व जबाबदारी स्वतःवर घेतली. या सटल्यास गांधीजींना ६ वर्षे सक्त मजुरीची शिक्षा देऊन पुण्याजवळच्या येरवडा पॅथील सुखगंत देखण्यात आले. सुखगंत दोनच वर्षे लोटली असतील, गांधीजी ‘अपेण्डि-साइटिस’ नावाचा आठ डचांच्या वाजाराने जाजारी पडले. त्यांचे ऑपरेशन झाले व

“गांधीबा”

